

სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

*ხელნაწერის უფლებით*

**თეა თათანაშვილი**

**ქართველთა შორის კათოლიკობის ისტორიისათვის.  
*მამა კეძრა ტაბალაშვილი***

*ისტორიის დოქტორის (PhD) აკადემიური ხარისხის  
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი*

**დისერტაციის მაცნე**

**თბილისი – 2024**

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე. სადოქტორო პროგრამა: საქართველოს ისტორია

**სამეცნიერო ხელმძღვანელი:**

**კახა კვაშილაძე**, ისტორიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

**ექსპერტები:**

**გიორგი ანთელაძე**, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

**როინ ყავრელიშვილი**, ისტორიის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

**ოფიციალური რეცენზენტები:**

**მურმან ჰაბაშვილი**, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

**ოთარ ჯანელიძე**, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

დისერტაციის დაცვა შედგება -----  
სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის სადოქტორო პროგრამის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე: მისამართი: ანა პოლიტოვსკაიას ქ. №26, VII სართული, ზვიად გამსახურდიას დარბაზი.

**სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:**

**ლია ახალაძე**, ისტორიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში, მისამართი: ანა პოლიტოვსკაიას, 61, 0186, თბილისი, საქართველო.

## სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

**ნაშრომის აქტუალობა:** ქართველების სარწმუნოებრივი კავშირი რომთან „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ის მიხედვით, ქართლში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას ემთხვევა. ქართველთა შორის კათოლიკობის ისტორიის დასაწყისი კი XIII საუკუნის I ნახევარს უკავშირებდა, მაშინ, როდესაც საქართველოში მოღვაწეობა დაიწყო ევროპელმა მისიონერებმა

ქართველმა კათოლიკეებმა და უცხოელმა მისიონერებმა ქვეყნის ისტორიაში, ქართული კულტურისა და მეცნიერების, ასევე სამკურნალო დარგის განვითარებაში, უდიდესი წვლილი შეიტანეს. ისტორიამ შემოგვინახა ისეთი საზოგადო მოღვაწეების, ქართველი კათოლიკეების სახელები, როგორებიც არიან: სულხან-საბა ორბელიანი, ივანე გვარამაძე, პეტრე ხარისჭირაშვილი, მიხეილ თამარაშვილი, შალვა ვარდიძე, ანდრია წინამძღვრიშვილი, მიხეილ თარხნიშვილი, იოსებ მერაბიშვილი, პეტრე მერაბიშვილი, შიო ბათმანაშვილი, პიო ბალიძე, ბენედიქტე ვარდიძე, პეტრე ტატალაშვილი და სხვ.

ქართველ კათოლიკეთა მოღვაწეობა აღსანიშნავია როგორც საქართველოში, ისე – უცხოეთში. სწორედ ქართველმა კათოლიკეებმა 1861 წელს სტამბოლში დააფუძნეს „უბიწოდ ჩასახვის კონგრეგაციის საძმო“, სტამბოლის ქართული კათოლიკური მონასტერი, რომელმაც ხელი შეუწყო ქართველების ევროპულ განათლებას, ოსმალეთის ქართველებში წერა-კითხვის გავრცელებას, სტამბოლში ქართული სტამბის დაარსებას და სხვა.

საბჭოთა პერიოდში, XX ს. 90-იან წლებამდე ქართული საზოგადოების მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო ინფორმირებული სავანის არსებობის შესახებ თუმცა მესხეთში, სავანის მესვეურთა შთამომავლებმა კარგად იცოდნენ ამის თაობაზე. საბჭოთა ცენზურის გამო სტამბოლის ქართული სავანე ტაბუდადებულ თემად ითვლებოდა. მესხეთის მკვიდრნიც გაურბოდნენ ამ თემაზე საუბარს. პირველი მეცნიერი, რომელმაც საბჭოთა პერიოდში სავანის თემა წამოსწია და მონოგრაფიულად შესწავლა სცადა, გახლდათ შოთა ლომსაძე. მან „ახალციხურ ქრონიკებში“ სავანის ისტორიის გარკვეული პერიოდი ასახა 1990-იანი

წლების შემდეგ, როდესაც საქართველო დამოუკიდებელი გახდა, არაერთი მკვლევარი დაინტერესდა სავანის ისტორიითა და იქ არსებული მასალით (გ. შარაძე, შ. ლომსაძე, მ. პაპაშვილი, შ. ფუტყარაძე, ნ. ყრუაშვილი...).

სტამბოლის ქართული სავანის ბიბლიოთეკასა და არქივში დაცული მასალები ჯერჯერობით ნაკლებადაა შესწავლილი. გარკვეული სამუშაოები ჩატარებული აქვთ მეცნიერებს: შოთა ლომსაძეს, შუაშანა ფუტყარაძეს, ნატო ყრუაშვილს, ციური ლაფაჩს, მერაბ ბერიძეს, მამა ბერიძეს, როინ ყავრელიძევილს, კანა სურგულაძეს, ირაკლი ბარამიძეს. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, საკითხი აქტუალურია და აუცილებელია ამ ეპისტოლარული მემკვიდრეობის მეცნიერული დამუშავება, რომლის მეშვეობით სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვა სრულიად ახალი მასალა, რომელიც გაამდიდრებს და გაამრავალფეროვნებს საერთო ქართულ კულტურულ მემკვიდრეობას და ქართულ წყაროთმცოდნეობას. სტამბოლის ქართული სავანის ბიბლიოთეკასა და არქივში დაცული პუბლიცისტური თუ კერძო ხასიათის წერილები, მემუარული ჩანაწერები, საქართველოს პირველი დემოკრატიული მთავრობის ემიგრაციაში ყოფნის საქმიანობის ამსახველი მასალები, სხვადასხვა შინაარსისა დოკუმენტები წარმოადგენს მნიშვნელოვან საკვლევ მასალას დაინტერესებული მკვლევრებსათვის.

ტაძრის აშენება უკავშირდება მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის სახელს. 1861 წელს მან ეკლესიის ააშენა სტამბოლის ერთ-ერთ უღამაზეს უბანში – ფერიქოიში. აღსანიშნავია ისიც, რომ მამები, რომლებიც სტამბოლის ქართულ სავანეში მოღვაწეობდნენ, ძირითადად სამცხე-ჯავახეთიდან იყვნენ. სამცხედან იყო მამა პეტრე ტატალაშვილიც.

სავანე ასწლიანი არსებობს მანძილზე (1861-1961) წარმოადგენდა როგორც სასულიერო, ასევე კულტურულ-საგანმანათლებლო და კვლევით ცენტრს. აქ არაერთი ეროვნული, საგანმანათლებლო თუ სამეცნიერო ღონისძიება განხორციელდა. სასულიერო სასწავლებლის, ქართულ-ფრანგული და ქართული-ბერძნული სკოლების (1881), სტამბის (1870), ოსმალეთის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (1914), აკაკი წერეთლის სახელობის

ბიბლიოთეკის (1908) არსებობა დასტურია სავანის ძალზედ საინტერესო კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობისა. სწორედ სავანე გახდა იმდროინდელი ქართველი კათოლიკეების განათლების კერა, რომელმაც გზა გაუხსნა ქართველ ახალგაზრდებს ჯერ სტამბოლში, შემდეგ კი ევროპაში განათლების მისაღებად.

**კვლევის მიზანები და ამოცანები:** ქართველთა შორის კათოლიკობის გავრცელების, ასევე, სტამბოლის ქართული სავანის ისტორიის კვლევა, მისი ერთ-ერთი ღირსეული მოღვაწის, მონასტრის მდივნისა და სასწავლო პროცესებზე პასუხისმგებელი პირის, შემდეგ კი, უკანასკნელი წინამძღვრის, მამა პეტრე ტატალაშვილის, მოღვაწეობის მონოგრაფიულად შესწავლა და შესაბამისად, ფართო საზოგადოებისთვის მისი გაცნობა შთამომავლების მიერ შემორჩენილი საოჯახო და სხვადასხვა ფონდებსა თუ არქივებში შემორჩენილი ცნობების მიხედვით. რამდენადაც ეს ცნობები აქამდე სამეცნიერო მიმოქცევაში ფართოდ გამოყენებული არ ყოფილა, ვიმედოვნებთ, მათი წარმოჩენა ძალზედ მნიშვნელოვანი და საინტერესო იქნება, როგორც მეცნიერული, ისე კულტურულ-საგანმანათლებლო კუთხით.

კათოლიკობის ისტორიის შესწავლას ჩვენს ისტორიოგრაფიაში (ზაქარია ჭიჭინაძე, მიხეილ თამარაშვილი, ილია ტაბაღუა, მურმან პაპაშვილი) დიდი ხნის ტრადიცია აქვს. ნაკლებად არის შესწავლილი სტამბოლის ქართული სავანის ისტორია. ვფიქრობთ, მამა პეტრე ტატალაშვილი თავისი მოღვაწეობით ნამდვილად იმსახურებს ცნობადობას. მან ხომ მთელი ცხოვრება უცხოობაში გაატარა, უცხო ქვეყანაში ერთგულად ემსახურა სამშობლოს, ქართველი ხალხის განათლებასა და კულტურულ წინსვლას. საქართველოს საზღვრებს გარეთ იყო ქართველ კათოლიკეთა დამცველი და ქომაგი, მათი სულიერი მოძღვარი. დიდია მისი ღვაწლი როგორც სავანის საუკუნოვანი არსებობისა და განვითარების ისტორიაში, ასევე, ქართველი კათოლიკეების მიმართაც.

სტამბოლის ქართული სავანის უკანასკნელი წინამძღვრის, მამა პეტრე ტატალაშვილის, ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წარმოჩენა, გახლავთ პირველი მოკრძალებული მცდელობა, თუმცა სხვა წინამძღვრების მოღვაწეობის შესწავლისას (ალფონს ხითარიშვილი, პიო ბა-

ლიძე, შიო ბათმანაშვილი) გარკვეულ ინფორმაციებს მამა პეტრე ტატლაშვილზეც ვხვდებით. სტამბოლის ქართული სავანის ბოლო წინამძღვრის მოღვაწეობა სავანის ისტორიის ნაწილია, შესაბამისად სადოქტორო დისერტაციის პრაქტიკული ღირებულება იზრდება, რადგან სამეცნიერო ნაშრომი დახმარებას გაუწევს სტამბოლის ქართული სავანისა და, ზოგადად, ქართველ კათოლიკეთა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობის ისტორიით დაინტერესებულ პირებს.

**სადისერტაციო ნაშრომის წყაროთმცოდნეობითი ბაზა.** სადისერტაციო ნაშრომი ძირითად ემყარება საკვლევი საკითხის ირგვლივ არსებულ სამეცნიერო ლიტერატურას და საარქივო მასალებს. განსაკუთრებულ ინტერესს მატებს ის საარქივო მასალა, რომელიც მოვიპოვეთ სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერთან არსებულ ბიბლიოთეკასა და არქივში, ასევე, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ მიხეილ თამარაშვილის პირად ფონდში.

საინტერესო მასალა გამოვლინდა კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ მიხეილ თამარაშვილის პირად ფონდში არსებული მასალები №3408/432, №3409/432, №3410/432, №3411/205, №3412/205, №3413/432, №3414/432, №3415/432, №3416/432.

კვლევა განხორციელდა საქართველოს საზღვრებს გარეთაც, კერძოდ, თურქეთის რესპუბლიკაში, სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა მონასტრის არქივსა და ბიბლიოთეკაში, თუმცა ამას წინ უძღვოდა 2023 წელს სამეცნიერო გრანტის მოპოვება, რომელიც დაკავშირებულია მეგობრობასთან აკადემიური კვლევებში საქართველოში FARIG (Friends of Academic Research in Georgia). ეს ორგანიზაცია ეხმარება საქართველოში ახალგაზრდა მეცნიერებს ჰუმანიტარულ მეცნიერებების მიმართულებით. ამით FaRiG-ი ხელს უწყობს საქართველოს უნიკალური კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებასა და მათი საქმიანობის უკეთ გაცნობას საერთაშორისო სამეცნიერო საზოგადოებისათვის. სწორედ ამ ფონდის დახმარებით მოპოვებულ იქნა სიმონ ზაზაძის სახელობის გრანტი და მისი მეშვეობით მოგვეცა საშუალება სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა კლესიის ბიბლიოთეკასა და არქივში მუშაობის.

მნიშვნელოვანი მასალა მოვიპოვეთ სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერთან არსებულ ბიბლიოთეკასა და არქივში, დაახლოებით 45 ქართულ-, 50 ფრანგულ-, 6 გერმანულ- და 5 იტალიურენოვანი წერილი, რომელიც უშუალოდ პეტრე ტატალაშვილის საქაღალდეებში იყო. თუმცა ყველა მისი ავტორობით არაა. მასალა გახლდათ მრავალფეროვანი: კერძო ხასიათის, საქმიანი წერილები, მიმოწერა მრევლთან – სულიერ შვილებთან, სათავგადასავლო მოთხრობები. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სტამბოლის ქართული მონასტრის არქივში ჯერ კიდევ არ არის დასრულებული მასალის კატალოგიზაციის პროცესი, დოკუმენტებს არ აქვს მინიჭებული ნომერაცია იმგვარად, როგორც ეს ოფიციალურ საარქივო სისტემისთვისაა დაწესებული. არქივს პატრონობს სტამბოლში მცხოვრები ზაზაძეების ოჯახი, რომელთა უშუალო დახმარებით და მეგზურობით მოგვიწია არსებული მასალების მოპოვება. დამუშავებულ მასალას პირობითად მივანიჭეთ სახელწოდებები ციტირებისათვის.

**ისტორიოგრაფია.** საქართველოში კათოლიკობის გავრცელების ისტორიის შესახებ საკმაოდ საინტერესო ლიტერატურა არსებობს, რომელიც დაგვხმარა სადისერტაციო კვლევის მომზადების პროცესში. ქართველთა შორის კათოლიკობის ისტორიით დაინტერესებული ვერცერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის მიხეილ თამარაშვილის ნაშრომებს. ჩვენი სადისერტაციო კვლევისათვის, ბუნებრივია, დიდი მნიშვნელობისაა მიხეილ თამარაშვილის ნაშრომები: „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით XIII საუკუნიდგან ვიდრე XX საუკუნემდე“ და „პასუხად სომხის მწერლებს, რომელნიც უარჰყოფენ ქართველ კათოლიკობას.“

ასევე მნიშვნელოვანია მურმან ჰაპაშვილის მონოგრაფია „საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX საუკუნეებში“, სადაც მკვლევარი წარმოადგენს საქართველო რომის ურთიერთობებს, კერძოდ ვატიკანთან სარწმუნოებრივ, დიპლომატიურ-პოლიტიკურ და კულტურულ-საგანმანათლებლო ურთიერთობების საკითხებს.

საყურადღებოა ელდარ მამისთვალიშვილის ნაშრომი „საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია“ (I-V ტომები), რომლებიც ქრონოლოგიურად მოიცავს XII-XVIII საუკუნეებს.

ასევე, ილია ტაბაღუას ნაშრომები, რადგან, მიხეილ თამარაშვილის შემდეგ, ევროპის არქივებსა და წიგნთსაცავებში ახალი დოკუმენტების გამოვლენის საქმეში მას დიდი წვლილი მიუძღვის. მეცნიერმა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების არქივებსა და წიგნსაცავებში საქართველოს შესახებ გაბნეულ მასალებს მოუყარა თავი და 1984-1987 წლებში გამოსცა ტომებად: „საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში“.

საქართველოში კათოლიკობის ისტორიის, განსაკუთრებით კი მესხეთში არსებული მდგომარეობის შესახებ ასევე მნიშვნელოვან კვლევებს წარმოადგენს შოთა ლომსაძის ნაშრომები: „გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან – ახალციხური ქრონიკები“ (1979), „მესხები და მესხეთი“ (1996), „სამცხე-ჯავახეთი (2011).“

ზაქარია ჭიჭინაძე იმ მკვლევართა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელიც ქართველ კათოლიკეთა პრობლემების წარმოჩენას არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა: „აბატი პეტრე ხარისჭირაშვილი,“ „ქართველ კათოლიკეთ მოღვაწენი და მესხეთ-ჯავახეთის ცნობები,“ „ქართველ კათოლიკეთა არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანი.“

კვლევისთვის საინტერესო ცნობებს წავაწყდით კახა სურგულაძის, ირაკლი ბარამიძის, ხათუნა დიასამიძის, ტატიანა კოპალეიშვილის 2022 წლის კოლექტიურ მონოგრაფიაში – „კათოლიკობა და კათოლიკეები საქართველოში.“

ასევე საყურადღებოდ მიგვაჩნია შემდეგი სადისერტაციო ნაშრომები: ეკატერინე ფავლენიშვილის „კათოლიკობა საქართველოში“ (XIX საუკუნე) და ნათია ნაცვლიშვილის „კათოლიკური ეკლესიები საქართველოში: ისტორია და არქიტექტურა.“

სტამბოლის ქართული მონასტრის ისტორიით დაინტერესებული ვერცერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის შუამანა ფუტკარაძის კვლევებს. „სტამბოლის ქართული სავანე“, „საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ევროპის ურთიერთობა“, „ქართული კულტურის კერა სტამბოლში“, „სტამბოლის ქართული სავანე – თურქი და ქართველი ხალხის მეგობრების სიმბოლო“, რომლებიც მეცნიერმა მიუძღვნა საქართველოს ფარგლებს გარეთ არსებულ ქართული კულტურის კერას – სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერს.

მნიშვნელოვანი დახმარება გაგვიწია ქართველ კათოლიკეთა



ისტორიის მკვლევარის, ნატო ყრუაშვილის ნაშრომებმა: „ქართველი კათოლიკეები სამცხე-ჯავახეთში“, „სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის წინამძღვრები ხიზაბავრიდან“, „ალიოზ (შიო) ბათ-მანაშვილი.“

სტამბოლის ქართული კათოლიკური მონასტრის და იქ მოღვაწე ბერების ბიოგრაფიული მონაცემების შესახებ საინტერესო მოსაზრებებია წარმოდგენილი რენალდო მარმარას კვლევაში, ფრანგულ და იტალიურ ენებზე, „დოკუმენტები ქართული ეკლესიის ისტორიიდან“, გამოცემული წმინდა საყდრის სახელმწიფო ისტორიული არქივში მოპოვებული მასალების მიხედვით.

საქართველოს ეთნოისტორიული პრობლემების შესწავლის თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს როლანდ თოფჩიშვილის კვლევები: „XIX საუკუნის აღწერის დავთრები საქართველოს ეთნოისტორიული პრობლემების შესახებ“ (თბ., 2021), „დეეთნიზაციის პროცესები გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოში: (ქართველთა რელიგიურ-კონფესიური ჯგუფები) (თბ., 2022) და სხვა ნაშრომები.

**სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის ობიექტი:** სტამბოლის ქართული სავანის ისტორია, მისი ერთ-ერთი ღირსეული მოღვაწის, მონასტრის მდივნისა და სასწავლო პროცესებზე პასუხისმგებელი პირის, შემდეგ კი, უკანასკნელი წინამძღვრის, მამა პეტრე ტატალაშვილის, მოღვაწეობის მონოგრაფიულად შესწავლა და შესაბამისად, ფართო საზოგადოებისთვის მის გაცნობა შთამომავლების მიერ შემორჩენილი საოჯახო და სხვადასხვა ფონდებსა თუ არქივებში შემორჩენილი ცნობების მიხედვით.

**გამოყენებული კვლევის მეთოდები:** კვლევა ძირითადად ეფუძნება ისტორიული კვლევის მეთოდებს, როგორებიცაა: აღწერა, ისტორიულ-შედარებითი, ემპირიული, მიზეზობრივ-ისტორიული ანალიზი სტამბოლის ქართულ კათოლიკური მონასტრის საარქივო ფონდში დაცული ეპისტოლური და მემუარული მასალების გამოყენებით.

**კვლევის ძირითადი შედეგები და მეცნიერული სიახლეები.** სადოქტორო ნაშრომის მთავარ სიახლეს წარმოადგენს სტამბოლის

ქართული სავანის უკანასკნელი წინამძღვრის, მამა პეტრე ტატალაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წარმოჩენა ზემოხსენებულ სავანესთან არსებული საარქივო მასალების გათვალისწინებით; 1930-1940-იან წლებში სტამბოლის ქართული მონასტრის საგანმანათლებლო საქმიანობა; მონასტერთან არსებულ სკოლებში მოქმედი სასწავლო პროგრამები (აღმოვაჩინეთ საარქივო მასალებში); სტამბოლის ქართული მონასტრის კულტურული და რელიგიური საქმიანობა 1930-1940-იან წლებში.

წარმოდგენილ საკვალიფიკაციო ნაშრომში ჩვენს მიერ ახლებურად გააზრებული და დაზუსტებულია საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებული გარკვეული საკითხები, კერძოდ:

- დავაზუსტეთ სტამბოლის ქართული მონასტრის სტელაზე არსებული შიო ბათმანაშვილის წინამძღვრობის წლები;
- დავაზუსტეთ მამა შალვა ვარდიძის დაბადების თარიღი;
- წარმოვაჩინეთ სტამბოლის ქართული მონასტრის შემადგენლობა 1917, 1922, 1923, 1947 წლებში, მამა პეტრე ტატალაშვილის მომზადებულ დოკუმენტებზე დაყრდნობით;
- კიდევ ერთხელ შევხვეთ სტამბოლის ქართული მონასტრის ქონებასთან დაკავშირებულ საკითხს. აღმოჩინდა, რომ პრესაში გამოქვეყნებული პოლემიკა რაფიელ ინგილოსა და შალვა ვარდიძეს შორის არ იყო ერთადერთი წყარო პრობლემის წარმოსაჩენად. რინალდო მარმარამ რომის საისტორიო არქივის მასალებში მიაკვლია სტამბოლის ქართული მონასტრის საძმოს მხრიდან ვატიკანში გაგზავნილ დოკუმენტებს. სადისერტაციო ნაშრომში საუბარია ამ დოკუმენტებზე.

**ნაშრომის ქრონოლოგიური ჩარჩო და ნაშრომის სტრუქტურა:** სადისერტაციო ნაშრომის თემატიკიდან გამომდინარე, ძირითადად განვიხილავთ XIX-XX საუკუნეებს, თუმცა საკითხის უფრო სრულყოფილად წარმოჩენისათვის, პირველი თავი ეთმობა საქართველოში

კათოლიკობის ისტორიის მიმოხილვას XIII საუკუნის 20-30-იანი წლებიდან XVIII საუკუნემდე.

შემდეგ ყურადღებას ვამახვილებთ XIX საუკუნეში მეფის რუსეთის პოლიტიკასა და კათოლიკე მისიონერების მდგომარეობაზე. ცალკე თავად გამოვყავით სამცხე-ჯავახეთის ქართველი კათოლიკეების მდგომარეობა XIX საუკუნის II ნახევარში, მათი ბრძოლა ეროვნული და სარწმუნოებრივი უფლებების დაცვისათვის.

მომდევნო თავში განვიხილავთ მესხეთში მცხოვრები კათოლიკეების კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობას – ფრიქოის სავანის დაარსებას, მის კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობის მნიშვნელობას. მესამე თავი კი, სრულიად ეძღვნება სტამბოლის ქართული სავანის უკანასკნელი წინამძღვრის – მამა პეტრე ტატალაშვილის მოღვაწეობას, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე სავანის განვითარებას მიუძღვნა. მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა სავანის ისტორიის ნაწილია.

**სადისერტაციო ნაშრომის აპრობაცია:** სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი ნაწილების, კვლევის გარკვეული შედეგების აპრობაცია მოხდა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებზე:

2022 წლის ივნისში V საერთაშორისო სიმპოზიუმზე „კათოლიკური მემკვიდრეობა საქართველოში“ (მოხსენება: „საოჯახო ცნობები მამა პეტრე ტატალაშვილზე (მასალები ბიოგრაფიისათვის)“);

2022 წლის ოქტომბერში დოქტორ სიმონ ზაზაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე „ქართული დიასპორა: წარსული და თანამედროვეობა II“ (მოხსენება: „მამა პეტრე ტატალაშვილი – სტამბოლის ქართული სავანის ბოლო წინამძღვარი“).

2023 წლის ივნისსა და დეკემბერში საერთაშორისო სამეცნიერო რეფერირებად ჟურნალში „ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია“, რომელიც ინდექსირებულია საერთაშორისო ბაზებსა და ელექტრონულ ბიბლიოთეკებში: ERIH PLUS, CEEOL (Central and Eastern European Online Library), Sherpa Romeo, Ulrichs WEB და სხვ.) დაიბეჭდა ორი სამეცნიერო სტატია:

- TATENASHVILI, T. (2023). მამა პეტრე ტატალაშვილის საგანმანათლებლო საქმიანობა სტამბოლის ქართულ

სავანეში. ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია, (IX), 132-154.

Consultado

de <http://sciencejournals.ge/index.php/HAE/article/view/355>

- TATENASHVILI, T. (2023). ფერიქოსის დღესასწაულები. ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია, (X), 204-220. Consultado de <http://sciencejournals.ge/index.php/HAE/article/view/437>
- „Father Petre Tatalashvili – The Last Prior of The Georgian Monastery in Istanbul“, საერთაშორისო რეფერირებადი ჟურნალი „Dergi Karadeniz/დერგი ქარადენიზ“, ივნისი, 2023 წ. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kdeniz/issue/77915/1304312>

## დისერტაციის ძირითადი შინაარსი

სადისერტაციო ნაშრომის **პირველი თავის** – „ქართველთა შორის კათოლიკობის ისტორიიდან XIII-XIX საუკუნეებში“, **პირველ პარაგრაფში** „კათოლიკობის ისტორია XIII-XVIII საუკუნეების საქართველოში“ განხილულია ის ისტორიული ფაქტორები, რამაც განაპირობა საქართველოში კათოლიკობის გავრცელება. ეს მაშინ, როდესაც ქართველთა ეროვნულ სარწმუნოებას, სახელმწიფო რელიგიას, მართლმადიდებლობა წარმოადგენდა. უფრო მეტიც, ადრეულ შუა საუკუნეებში სარწმუნოებრივი და ეთნიკური ფაქტორი ემთხვევოდა ერთმანეთს, ქრისტიანი და ქართველი ერთი და იმავე ცნების ორ სახელად გაიზარებოდა. ალბათ, ამიტომ იქცა ქართული კულტურის ქვაკუთხედად მართლმადიდებლური ქრისტიანობა, მაგრამ, როგორც რ. თოფჩიშვილი შენიშნავს, ისტორიულმა ბედუკუდმართობამ ჩვენს ქვეყანაში სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობების (მაჰმადიანობა, კათოლიკობა და სხვ.) გავრცელება გამოიწვია.

კათოლიკობის ისტორია საქართველოში, მეცნიერულადაა შესწავლილი. მკვლევართა უდიდესი ნაწილი მასზე დაყრდნობით კათო-

ლიკობის ისტორიის დასაწყისად XIII საუკუნის I ნახევარს მიიჩნევს. სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ XIII საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოში მონდოლთა ურდოების შემოჭრას კათოლიკე მისიონერთა შემოსვლა მოჰყვა, რაც, არსებული მასალების საფუძველზე, უკავშირდება რუსუდანის მეფობის წლებს. მ. პაპაშვილის მიხედვით, 1233 წელს პაპმა გრიგოლ IX-მ საქართველოში თავის წარმომადგენლად გამოგზავნა ფრანცისკელი მისიონერი იაკობ დე რუსანო, ე.წ. მინორიტები, რამდენიმე მისიონერთან ერთად. ამას მოჰყვა 1240 წელს თბილისში დომინიკელების მიერ მეორე მისიონის დაარსება. მათ ფრანცისკელ მისიონერებთან ერთად დაიწყეს კათოლიკური სარწმუნოების გავრცელება რომის ეკლესიასთან გაერთიანების მომზადების მიზნით.

მ. თამარაშვილის მიხედვით, შემდეგი ეტაპი საქართველოში კათოლიკობის ისტორიისა უკავშირდება XIV ს. I ნახევარს. 1329 წელს პაპმა იოანე XXII-მ (1316-1334) ქ. სმირნადან (დღევანდელი თურქეთის ქალაქი იზმირი) თბილისში გადმოიტანა კათოლიკეთა საეპისკოპოსო კათედრა.

XIII-XV საუკუნეებში ვატიკანის მიზანი ეკლესიათა გაერთიანება იყო, ქართველი მეფეები და, ზოგადად, პოლიტიკოსები ფრთხილად ეკიდებოდნენ ამ საკითხს. მას არც უგულვებელყოფდნენ და არც რაიმე კონკრეტულ ნაბიჯს დგამდნენ ამ გზაზე. მართალია, ვატიკანზე დამყარებული იმედები ვერ გამართლდა, მაგრამ, ამის გამო, ქართველი პოლიტიკოსები არ წყვეტდნენ კავშირს რომთან. ქართველი პოლიტიკური მესვეურები ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის რომაულ-კათოლიკურ ეკლესიასთან გაერთიანების კონკრეტულ გადაწყვეტას მჭიდროდ უკავშირებდნენ საქართველოს გარეშე მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში რომის პაპების რეალურ სამხედრო დახმარებას. რომში ესმოდათ ქართველი სახელმწიფო მოღვაწეების საგარეო-პოლიტიკური კურსის და ამიტომაც სამხედრო-პოლიტიკური დახმარების წინა პირობად სამეფო ხელისუფლებისა და ეკლესიისგან კათოლიკობისა და პაპის უზენაესობის აღიარებას მოითხოვდნენ. ამიტომ დასავლეთიდან სამხედრო დახმარების მოლოდინში ქართველი პოლიტიკოსები შესაძლებლად მიიჩნევდნენ ჩვენში კათოლი-

კური მისიონის არსებობას და თუნდაც რელიგიურ ნიადაგზე გარკვეული კავშირის შენარჩუნებას ევროპასთან, რაც პოლიტიკური სიტუაციების მიხედვით, ხან საკმაოდ ძლიერდებოდა, ხან კი გაუქმების პირას მიდიოდა.

პროფესორ ე. მამისთვალიშვილის მოსაზრებით, საქართველო-რომის ურთიერთობა საუკუნეების განმავლობაში არაერთგვაროვანი იყო, ინტერესთა სხვადასხვაობა განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდა XV საუკუნიდან. ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლის წინა პერიოდში ქართული ეკლესიისა და საქართველოს ხელისუფალთა ბრძოლა მართლმადიდებელი ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობისა და თვითმყოფადობის დაცვისათვის პირველად რელიგიურად გამოჩნდა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაზე, როდესაც უნია ოფიციალურად უარყოფილ იქნა აღმოსავლეთის ეკლესიების უმეტესობის მიერ, მათ შორის საქართველოს ეკლესიის მხრიდანაც. შესაბამისად, ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების შემდეგ საგრძნობლად შესუსტდა ურთიერთობა საქართველოსა და რომს შორის, ამის მაჩვენებელია თუნდაც ის, რომ 1328 წელს თბილისში გადმოტანილმა კათოლიკე ეპისკოპოსის კათედრამ, კრების შემდეგ არსებობა შეწყვიტა. კათედრა მხოლოდ 1493 წელს აღსდგა.

XVI საუკუნის დოკუმენტური მასალები მეტად მწირია. მ. თამარაშვილის კვლევის მიხედვით, XVI საუკუნეში კათოლიკე მისიონერების ახალი ტალღა საქართველოში არ შემოსულა, ამის მიზეზი კი ოსმალთა გაძლიერება, სამიმოსვლო და სავაჭრო გზების ჩაკეტვა, ქვეყნის სამეფო-სამთავროებად დაშლა ყოფილა. როგორც ჩანს, XVI საუკუნის შუა ხანებში ევროპისათვის სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენდა ოსმალური საფრთხე.

1626 წელს რომის პაპმა ურბან VIII-მ (1623-1644) და 1622 წელს კათოლიციზმის პროპაგანდის მიზნით შექმნილმა წმინდა კონგრეგაცია „პროპაგანდა დე ფიდემ“ საქართველოს კათოლიკური მისიონი მიანდეს თეატინელთა ორდენის წარმომადგენლებს.

1661 წლის 13 ივნისის დეკრეტის გადაწყვეტილებით, 1663 წელს კაპუცინთა ორდენის მისიონერები შეუდგნენ მოღვაწეობას საქართველოში. რომმა საქართველოში კათოლიკობის გავრცელების საქმე მიანდო საკუთარი სიღარიბისა და უმკაცრესი ცხოვრების წესის

მატარებელ კაპუცინების ორდენს, ფრანცისკელთა განშტოებას, რომლის წარმომადგენლებიც წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ უბრალო ადამიანებზე ევროპაში, აზიასა თუ ამერიკაში.

XVI-XVIII სს. განმავლობაში ვატიკანი კვლავ მიზნად ისახავდა საქართველოს ეკლესიაზე გავლენის მოპოვებას, საქართველოს ეკლესიის რომის ეკლესიისადმი დაქვემდებარებას, სწორედ ამას ემსახურებოდა კათოლიკური მისიების მოღვაწეობა საქართველოში. ამიტომ იყო უნიის საკითხი კიდევ აქტუალური. ქართველ მეფეთა დასავლური ორიენტაცია კი მაჰმადიანური გარემოცვიდან ქვეყნის ხსნის ერთ-ერთ ყველაზე საიმედო გზად იყო მიჩნეული და სამხედრო-პოლიტიკური საკითხების მოგვარებას ისახავდა მიზნად.

**პირველი თავის მეორე პარაგრაფში** – „*ცარიზმის პოლიტიკა და კათოლიკე მისიონერების მდგომარეობა XIX საუკუნეში*“, განხილულია XVIII საუკუნის ბოლოს, კრწანისის ბრძოლის შემდეგ არსებული რთული ვითარება საქართველოში. ალა-მაჰმად ხანის მიერ თბილისის აოხრება და გადაწვა, მათ შორის კათოლიკური ტაძრებისაც, რასაც მოჰყვა არამართო ქართველების, არამედ კათოლიკე მისიონერების მდგომარეობის გართულებაც. XIX ს. დასაწყისში, როდესაც ქართლ-კახეთის სამეფომ შეწყვიტა იურიდიულად არსებობა – რუსეთის იმპერიამ გააუქმა ქართლ-კახეთის სამეფო, 10 წლის შემდეგ კი საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიაც.

თავდაპირველად, რუსული ჯარის შემოსვლამ მოსახლეობას და მათ შორის კათოლიკე პატრებს იმედი მისცა, რომ ქვეყანაში მშვიდობა დაისადგურებდა და ისინიც შეძლებდნენ თავიანთი მოვალეობის მშვიდად აღსრულებას. მოვლენების შემდგომი განვითარებამ აჩვენა, რომ ეს მშვიდობა მოჩვენებითი იყო. მ. თამარაშვილი აღნიშნავდა, „რომ ამიერიდგან ვეღარც მტრები ინავარდებდნენ კათოლიკების წინააღმდეგ და ვეღარც პატრებს დაუშლიდა ვინმე თავიანთ სამსახურის თავისუფლად აღსრულებას. მართლაც ამ საუკუნემ როგორც საქართველოს, ისე კათოლიკობასაც ახალი ხანა დაუყენა. ამ დიდ განსხვავებას ცხადათ დავინახავთ ამ თავშიმოსაყვანი საბუთებიდან“. ამგვარ განწყობას ჰქონდა ჰქონდა თავისი საფუძველი, რადგან საქართველოს რუსეთთან შეერთების 1801 წ. 12 სექტემბრის მა-

ნიფესტით ყველა სარწმუნოებას ხელშეუხებლობის გარანტია ეძლეოდა. სწორედ ამან გაახარა კათოლიკე მამები, რომ მშვიდად შეძლებდნენ თავიანთი საქმიანობის აღსრულებას, თუმცა 1735 წელს რუსეთის მთავრობის ბრძანებით, იმპერიაში აიკრძალა მართლმადიდებლების კათოლიკობაზე გადასვლა. რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ ეს კანონი ამოქმედდა საქართველოს ტერიტორიაზეც.

მოლოდინი, რომ „ამიერიდგან ვედარც მტრები ინავარდებდნენ კათოლიკების წინააღმდეგ და ვედარც პატრებს დაუშლიდა ვინმე თავიანთ სამსახურის თავისუფლად აღსრულებას“, ქრისტიანული რუსეთის მფარველობის გამო, არ გამართლდა არც პოლიტიკური და არც რელიგიური თვალსაზრისით. მართლაც ახალი ხანა დაუყენა ამ საუკუნემ როგორც საქართველოს, ისე – კათოლიკობასაც. სწორედ XIX საუკუნეში შეწყდა კათოლიკე მისიების შემოსვლა საქართველოში. მეფის რუსეთის პოლიტიკა მიმართული იყო მისიონერთა აღმოსავლეთიდან განსადევნად, მათ ევროპის „ჯაშუშებად“ მიიჩნევდა. ცარიზმის პოლიტიკა მიმართული იყო იმპერიაში შემავალი პერიფერიებში სომხური ეკლესიებისა და სომხური სავაჭრო კომპანიების განმტკიცებისკენ.

**მეორე თავის – „სამცხე-ჯავახეთის ქართველი კათოლიკეები XIX საუკუნის II ნახევარში“ პირველ პარაგრაფში – „ქართველი კათოლიკეების ბრძოლა ეროვნული და სარწმუნოებრივი უფლებების დაცვისათვის“** განხილულია რუსეთის შოვინისტური პოლიტიკა XIX საუკუნესა და XX ს. დამდეგს საქართველოში არსებული კონფესიების მიმართ. ცარიზმის პოლიტიკის გამო ამ პერიოდში კათოლიკობას საქართველოში მძიმე პირობებში უხდებოდა არსებობა. მათ შვიდსაუკუნოვან მოღვაწეობას საქართველოში რუსეთმა წერტილი დაუსვა. ამგვარმა მიდგომამ ქართველ კათოლიკეთა მდგომარეობა საგრძნობლად გაართულა, რაც გულისხმობდა იმას, რომ რუსეთის მთავრობამ რეალურად ქართველი კათოლიკეები სომხებად გამოაცხადა და აუკრძალა ქართული ტიპიკონით მღვდელმსახურება. საქართველოსთან სამცხე-ჯავახეთის შემოერთების შემდეგ, ქართველებმა მოითხოვეს ქართულ ტიპიკონზე გადასვლა, ხოლო როდესაც ეს ვერ მოხერხდა, გადაწყვიტეს ლათინური ტიპიკონის მიღება. ეს იყო ერთადერთი გზა



ეროვნული თვითმყოფადობის დასაცავად სჭირდებოდათ. ქართველი კათოლიკეების პროგრესულად მოაზროვნე ინტელიგენციამ დაიწყო აქტიური ბრძოლა ქართული ტიპიკონის აღსადგენად. არაერთი მეცნიერი ქართველ კათოლიკეთა საკითხს პირდაპირ უკავშირებს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, რადგან იგი ეხებოდა როგორც ქართველ კათოლიკეთა სარწმუნოებას, ასევე მათ ეროვნულობის დაცვას.

**მეორე პარაგრაფში** – „ქართველი კათოლიკეების კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობა (ფერიქოის სავანის დაარსება)“ განხილულია ქართველი კათოლიკეების კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობა რომელიც უკავშირდება „მესხი განმანათლებლების“ სახელს, რომელთა ცხოვრება და მოღვაწეობა მთლიანად მიმართული იყო უფლისა და სამშობლოს სიყვარულისკენ. სამშობლოდან შორს, უცხოეთის ცის ქვეშ უწევდათ ცხოვრება და მოღვაწეობა, რომელიც სამშობლოს და მშობლიური ერის მიმართ ზრუნვასა და თავგანწირვას უკავშირდება. ამის საუკეთესო მაგალითია პეტრე ხარისჭირაშვილი მოღვაწეობა, მისი ძალისხმევით 1861 წელს სტამბოლში დაფუძნდა „უბიწოდ ჩასახვის კონგრეგაციის საძმო,“ სტამბოლის ქართული კათოლიკური მონასტერი, რომელმაც ხელი შეუწყო ქართველების ევროპულ განათლებას, ოსმალეთის ქართველებში წერა-კითხვის გავრცელებას, სტამბოლში ქართული სტამბის დაარსებას და სხვა.

სავანე საუკუნოვანი (1861-1961) არსებობს მანძილზე წარმოადგენდა როგორც სასულიერო, ასევე კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ცენტრს. აქ არაერთი ეროვნული, საგანმანათლებლო თუ სამეცნიერო ღონისძიება განხორციელდა. სასულიერო სასწავლებლის, ქართულ-ფრანგული და ქართული-ბერძნული სკოლების (1881), სტამბის (1870), ოსმალეთის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (1914), აკაკი წერეთლის სახელობის ბიბლიოთეკის (1907) არსებობა დასტურია სავანის ძალზედ საინტერესო კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობისა. სწორედ სავანე გახდა იმდროინდელი ქართველი კათოლიკეების განათლების კერა, რომელმაც გზა გაუხსნა ქართველ ახალგაზრდებს ჯერ სტამბოლში, შემდეგ კი ევროპაში განათლების მისაღებად.

**მესამე თავში** – „სტამბოლის ქართული სავანე და მისი უკანასკნელი წინამძღვარი – მამა პეტრე ტატალაშვილი“ წარმოდგენილია სტამბოლის ქართული კათოლიკური მონასტრის ბოლო წინამძღვრის – მამა პეტრე ტატალაშვილის მოღვაწეობა.

**პირველი პარაგრაფი** – „ბავშვობის წლები სამშობლოში“ იწყება პეტრე ტატალაშვილის ბიოგრაფიის აღწერით საოჯახო ცნობების მიხედვით. პეტრე ტატალაშვილის ცხოვრებაში მშობლიურმა სოფელმა, იქ არსებულმა განათლებულმა გარემომ და ოჯახმა დიდი როლი შეასრულა მისი როგორც პიროვნების, საზოგადო მოღვაწისა და მორწმუნე კათოლიკეს ჩამოყალიბებაში.

მომდევნო, **მეორე პარაგრაფში** – „სტამბოლის ქართულ სავანეში“ განვიხილავთ პეტრე ტატალაშვილის სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერში სწავლის გაგრძელებას. რვა წლის ასაკში წაიყვანეს სტამბოლში განათლების მისაღებად და სამშობლოში სულ რამდენჯერმე მოუწია საქმიანი ვიზიტებით დაბრუნება.

მამა პეტრემ სტამბოლის ღვთისმშობლის უმანკო ჩასახვის ქართული კათოლიკურ მონასტერში მამების – ალფონს ხითარიშვილისა და ბენედიქტე ვარდიძის, ხელმძღვანელობით მიიღო პირველი განათლება ფრანგულ და ლათინურ ენებზე. 1900 წ. 3 სექტემბრიდან სწავლა გააგრძელა წმინდა ლუის სემინარიაში, რომელიც წარმატებით დაუმთავრებია 1906 წელს. 1908 წ. აგვისტოს ბოლოს რომში გაემგზავრა ბენედიქტელ მამათა წმინდა ანსელმოს კოლეჯში ბერძნული ტიპიკონის განყოფილებაში სასწავლებლად, რომელიც 1911 წელს წარჩინებით დაასრულა, ფილოსოფიისა და თეოლოგიის მიმართულებით. რომის საისტორიო საარქივო მასალებში იგი მოხსენიებულია მამა შიოს (ბათმანაშვილი) თანამოწაფედ, ისე, როგორც ფერიქოის სასწავლებლის მოსწავლეთა უმრავლესობას, მასაც მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, მიეღო ხარისხი ფილოსოფიის და თეოლოგიის განხრით, რისთვისაც ავსტრიაში უნდა გამგზავრებულიყო. როგორც ჩვენს ხელთ არსებული დოკუმენტებიდან (მიმოწერა მიხეილ თამარაშვილთან, საარქივო მასალები ირკვევა, იგი ელოდებოდა სტამბოლის ქართული მონასტრის წინამძღვრის მამა ბენედიქტეს თანხმობას, რომელიც პირადად პატრ მიხეილ თამარაშვილს განუცხადებია მამა პეტრე ტატალაშვილისთვის.

1896 წელს პეტრე ტატალაშვილი სტამბოლში ჩავიდა და მ. თამარაშვილის მოწაფეც გახდა. შ. ლომსაძის მიხედვით, 1896-1897 წწ. ფერიქოის ქართულ სკოლაში მოსწავლეებს ღვთისმეტყველებას და ფილოსოფიას ასწავლიდა მიხეილ თამარაშვილი რომელმაც იმ პერიოდისთვის მოახერხა სასწავლო პროგრამების მოდერნიზება ისე, რომ „მაღალი სწავლება ჩვენს სკოლაში სრულებით არ იყო, ისიც შემოვიტანე,“ როგორც მიხეილ თამარაშვილი ამბობდა. სწორედ ასე დაიწყო მ. თამარაშვილისა და პ. ტატალაშვილის ურთიერთობა, როგორც მასწავლებლისა და მოსწავლისა, რომელიც თამარაშვილის სიცოცხლის ბოლომდე გაგრძელდა.

ახალგაზრდა პეტრე 1909 წ. ჯერ დიაკვნად, შემდეგ კი 1912 წ. მღვდლად ეკურთხა. წმინდა ანსელმოს კოლეჯის დასრულებისთანავე (1908-1911წწ.) სტამბოლში დაბრუნდა და 1911 წლიდან მონასტრის მდივანი და სასწავლო პროცესებზე პასუხისმგებელი პირი გახდა.

„პეტრე ტატალაშვილი სტამბოლში იყო მონასტრის მოძღვარი, მამა შიოს თანამოწაფე. კარგი ორდანიისტი და კარგი მგალობელი, მოძღვრისათვის საუკეთესო თვისებები მქონე პიროვნება, მოწოდებული სასიკეთო საქმეებისათვის, სანდო და ღირსეული, კარგი ორგანიზატორული უნარების მქონე მოძღვარი, რომელიც ყოველთვის კარგ შთაბეჭდილებას ახდენდა“ – ამგვარად არის დახასიათებული რინალდო მარმარას მიერ რომის სახელმწიფო სამდივნოს ისტორიული არქივიდან მოპოვებული მასალების მიხედვით მამა პეტრე ტატალაშვილი.

**მესამე პარაგრაფში** – „წერილები რომიდან,“ წარმოდგენილია მამა პეტრე ტატალაშვილის მიერ რომში სწავლის პერიოდი. სტამბოლის ქართული კათოლიკური მონასტრის არქივში სხვადასხვა თემატიკისა და პერიოდის მასალა გამოვლინდა მამა პეტრე ტატალაშვილზე. მისი ევროპაში განათლების მიღების თვალსაზრისით საყურადღებოა წერილები რომიდან (დაახლოებით 20 წერილი), რომელიც წმინდა ანსელმოს კოლეჯში სწავლის პერიოდში იქნა მის მიერ გამოგზავნილი სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერში. წერილების აღრესატები არიან მამა ალფონს ხითარიშვილი და მონასტრის წინამძღვარი ბენედიქტე ვარდიძე. აღნიშნული ეპისტოლარული დოკუ-

მენტები საყურადღებოა იმ თვალსაზრისით, რომ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის პეტრეს ბიოგრაფიისა და სავანის ქართული საძმოს წევრების შესახებ, მათ ევროპულ განათლებაზე. წერილები იწყება მონასტრის მესვეურთა მოკითხვით: „ღმერთმან მონასტერი აღადგინოს და წინ წარმართოს მის სადიდებლათ და ჩვენს უბედურ სამშობლოს სასიკეთოდ“. რომიდან გამოგზავნილი წერილები გამოიჩინეს მოკრძალებითა და მოწიწებით, ეს პათოსი გაჰყვება თითოეულ ადრესატს, წერილების მიხედვით, ავტორი მონასტერს თავის დიდ ოჯახად თვლის, გათავისებული აქვს სამონასტრო ცხოვრების წესები, სირთულეები. მაღლიერია მონასტრის წინამძღვრის, რომელმაც სასწავლებლად რომში წმინდა ანსელმოს კოლეჯში ქართველ ძმებთან ერთად გაამგზავრა, ფინანსურად უზრუნველყო მათი სწავლის და ცხოვრების ხარჯები. პეტრე ტატალაშვილი ერთ-ერთ წერილში წერდა: „*მე ვერ ვიცხოვრებ მონასტრის გარეთ, უდაბნოება მე არ მიცინის*“.

**მეოთხე პარაგრაფში** – „*მიხეილ თამარაშვილი – პეტრე ტატალაშვილის მასწავლებელი*“, წარმოდგენილია პ. ტატალაშვილისა და მ. თამარაშვილის ურთიერთობა. მამა პეტრეს პიროვნების, როგორც საზოგადო მოღვაწის პორტრეტის გააზრებისათვის მნიშვნელოვანია მ. თამარაშვილისადმი მისი დამოკიდებულების წარმოჩენა, რაც კარგადაა ასახული მისდამი მიწერილ წერილებში. წერილების უმეტესობა კერძო ხასიათისაა. მიუხედავად ასაკობრივი სხვაობისა, (თამარაშვილი გაცილებით უფროსი იყო მასზე), მათ ურთიერთობაში განსაკუთრებული პატივისცემა და მოწიწება ჩანს. იგი მუდამ პატრონობდა და გვერდში ედგა ახალგაზრდა პეტრეს ევროპაში სწავლის პერიოდში.

აშკარაა, რომ მიხეილი, თავისი განათლების, მაღალი ზნეობრივი პრინციპების გამო, მონასტრის ახალგაზრდა თაობისათვის დიდი ავტორიტეტი იყო, უყვარდათ და აფასებდნენ. თავის მხრივ იგი, ყოველგვარი ვალდებულებების გარეშე მხარში ედგა მონასტრის ახალგაზრდებს, ზრუნავდა მათზე შორეულ ევროპაში. წერილებიდან ირკვევა, თუ როგორ პატრონობდა მიხეილ თამარაშვილი ახალგაზრდა პეტრეს, რომელიც იტალიაში განათლების მისაღებად სტამბოლის ქართული სავანიდან წარგზავნეს. ხშირია, როდესაც შაბათ-კვირას ან არდადეგებზე სტუმრობდა ან „ღამის შესახიზარს“ სთხოვდა

რომში მცხოვრებ თამარაშვილს, ასევე ხშირად უყვებოდა სასწავლებლის ამბებს.

1910 წ, ოქტომბერში პ. ტატალაშვილი ატყობინებდა მიხეილ თამარაშვილს, რომ ვართაპეტ ნერსესიანი სომხურ გაზეთში თამარაშვილის საწინააღდეგოდ აპირებდა სტატიის დაბეჭდვას: „ბატონო, პ. ემანუელი ვინიდან (ვენიდან – თ.თ.) იწერება, რომ მხითარისტუბისას ვიყავიო. თქვენს წიგნზედ „ბრაზიანად ელაპარაკნენ და ვითარცა ვართაპეტ ნერსესიანმა სომხურ გაზეთებში თქვენს წინააღმდეგ უნდა დაწეროს: ეს თქვენთვის, ბატონო დიდება არის და არა მურაცხყოფა, რომ კუდზე ფეხი დაადგით სომხებს.“ მ. თამარაშვილის თანამოაზრეები, ქართული საძმოს წევრები, მისი სტუდენტები მხარში უდგნენ მას და შეძლებისდაგვარად ცდილობდნენ დახმარებას. პეტრე ტატალაშვილის წერილიც ამის დასტურია. თუმცა მ. თამარაშვილმა კარგად იცოდა, რომ მის ევროპაში მოღვაწეობას სომხები ფხიზლად ადევნებდნენ თვალყურს და ამ წიგნის დაბეჭდვა მათთვის დიდი დარტყმა იქნებოდა.

**მეხუთე პარაგრაფში** – „საგანმანათლებლო საქმიანობა სტამბოლის ქართულ სავანესთან არსებულ სასწავლებლებში“, წარმოდგენილია პ. ტატალაშვილის საგანმანათლებლო საქმიანობა. მამა პეტრე სრულიად ახალგაზრდა ჩაუდგა მონასტრის სასწავლო პროცესების მართვას სათავეში, დიდი პასუხისმგებლობითა და სრული ენთუზიაზმით. მონასტრის მესვეურები ჯერ კიდევ პეტრეს რომში სწავლისას უკვე დიდ იმედებს ამყარებდნენ პეტრეზე, ერთ წერილში იგი წინამძღვარს წერდა: „როგორც იწერებით, ან მონასტერში ან ფაფასკვერში უნდა დამაყენოთ მასწავლებლად: რამდენიმე კვირა კიდევ მოითმინეთ და რაც სექტემბერში უნდა გამარიგებინოთ, იმას შემდეგაც მოვასწრებ და უკეთესად, რადგან მეტი ნასწავლი მექნება“.

სავანის არქივში აღმოჩნდა საინტერესო დოკუმენტები, მონასტერთან არსებული სკოლების საგანმანათლებლო პროგრამები. სასკოლო პროგრამებში ყურადღება მახვილდებოდა იმ საჭიროებებზე, რომელიც მონასტრისთვის იყო მნიშვნელოვანი, მოსწავლეებს ამზადებენ არამარტო სასულიერო განათლების კუთხით, ასევე მეცნიერების, სახალხო თარგმანების, საბიბლიოთეკო და საარქივო საქმის შეს-

წავლისათვის, რაც მიუთითებს, იმაზე რომ მონასტრისათვის მომავალი კადრის გამოზრდა უმნიშვნელოვანესი იყო. სწორედ ეს ახალგაზრდები დარჩებოდნენ მონასტერში და გააგრძლებდნენ სასულიერო, სამეცნიერო ან პედაგოგიურ საქმიანობას.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ აღნიშნული დოკუმენტი შედგენილია 1931 წელს. ეს ის პერიოდია, როდესაც სავანის მესვეურებს ადრინდელი ურთიერთობები აღარ ჰქონდათ საქართველოსთან, რაც გამოწვეული იყო საქართველოში არსებული პოლიტიკური მდგომარეობით. სავანეშიც შემცირდა საქართველოდან წასული ქართველი ახალგაზრდების რაოდენობა. სავანე აგრძელებდა თავის საგანმანათლებლო საქმიანობას, ზრუნავდა სტამბოლის შერეული მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის ბავშვების განათლებაზე. ეს ფაქტი კი, ძალიან ამაღლებს მის საგანმანათლებლო და აღმზრდელობით ფუნქციას. უფრო მეტიც, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სავანის სკოლები თავისი შინაარსით მომავალზე და მშვიდობიან ცხოვრებაზე იყო ფოკუსირებული.

**მეექვსე პარაგრაფში – პეტრე ტატალაშვილი და მისი „საბუთების ისტორია“** – საუბარია მის მიერ მონასტრის არქივში არსებული დოკუმენტების აღწერა-შენახვის შესახებ. მონასტრის არქივში არაერთი დოკუმენტი აღმოჩნდა მინაწერით: *„(შენიშვნა): ეს წერილი სიტყვასიტყვით გადავსწერე თვით შეცდომების, მონასტერში შესანახად. მ.პეტრე ტატალაშვილი საყოველთაოდ მდივანი მ. უ. ჩ.“*

როგორც ჩანს, მამა პეტრე თავისუფალ დროს არქივის აღწერას და სრულყოფას ცდილობდა, თუმცა სავანის არქივში მუშაობის დროს (დროის სიმცირის გამო) მხოლოდ რამდენიმე აღდგენილი დოკუმენტი უნახავს.

აღსანიშნავია პ. ტატალაშვილის *„ჩემი საბუთების ისტორია“*, სადაც ის წერს: *„როდესაც მონასტერში ამოვედი... თვალი გადავავლე წარსულს და მის მოგონებაში, ფიქრში მომივიდა შერება და დახვეწა იმ შესანიშნავ ცნობათა და ამბავთა, რომელნიც მოხდნენ ჩემი ამ მონასტერში მოსვლის აქეთ, ე.ი. 1896 წლისგან თუ მონასტერშივე და თუ სემინარიაში ჩემი იქ ყოფნის დროს. მართლაც, ეს გადაწყვეტილება შევასრულე და დავსწერე: „თარიღი სხვათა და სხვათა ამბავთა“.*

**მეშვიდე პარაგრაფი – „ნოველებში გაცოცხლებული ბავშვობა“**

– მიეძღვნა მამა პეტრე ტატალაშვილის მიერ დაწერილ ნოველებს, რომელშიც გაცოცხლებულია მისი ბავშვობა. „წერილები სტამბოლის ქართული სავანიდან“, მემუარების ნაწილში, პეტრე ტატალათი-ს სახელით გამოქვეყნებულია პეტრე ტატალაშვილის მოგონებანი ბავშვობაზე, განსაკუთრებით აღსანიშნავია მოთხრობები „თავგადასავალი“, „უმანკო ჩასახების დღეზე“, „ადღგომა“, „სიცილს ტირილი მოჰყვება“, „უნებლიედ ბანება“. მამა პეტრე ტატალაშვილს, სამშობლოდან შორს ბავშვობის წლები გაახსენა და თავისი თავგადასავლები პატარ-პატარა ნოველებად შეაგროვა. რაც ადასტურებს მის საოცრად მგრძნობიარე ბუნებას, მშობლიური კუთხის მონატრებას და წარსული ბავშვობის სიყვარულს.

**მერვე პარაგრაფში** – „ქართული ტიპიკონის მხარდაჭერა“ – შევისწავლეთ ქართული ტიპიკონის საკითხის მნიშვნელობა სტამბოლის ქართული საძმოს წევრებისათვის. სტამბოლის ქართული სავანისთვის უმნიშვნელოვანესი იყო ქართული ტიპიკონის საკითხი, როგორც თვითონ სავანეში, ასევე საქართველოში. მამა პეტრე ხარისჭირაშვილმა თავის მონასტერს „ქვაკუთხედად“ დაუტოვა ქართული ტიპიკონი. XX ს. 30-იან წლებში წმიდა საყდრის პაპის კომისიის პასუხისმგებელი პირი – ანჯელო რონკალი სამოციქულო ვიზიტის დროს ანგარიშში ხაზს უსვამდა ამ გარემოებას და აღნიშნავდა: „მაშეებში შევნიშნე მთამბეჭდავი ერთსულოვნება, რომლითაც ისინი ემხრობიან ქართულ წესს, თუკი კონგრეგაციას ხელახლა დაუდგება აყვავების პერიოდი. მიუხედავად იმისა, რომ მათ უწყიან, თუ რა ბრძოლის გადატანა უწევთ მათ თანამოძმეებს საქართველოში ქართული წესის დასაცავად, სირთულეები ამ ჩანაფიქრის განსახორციელებლად, ყველანი მიდასტურებენ რომ იდეალი, რომელსაც უნდა ვესწრაფოთ, ესაა: ადღგეს ქართული ეროვნული წესი.“

საქართველოში ქართული ტიპიკონის მოპოვების საკითხში ქართველ კათოლიკეებს ყოველთვის მხარში ედგნენ სავანეში მოღვაწე მღვდლები, როგორც სავანის ყველა მესვეური, პეტრეც მთელი თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში ებრძოდა მესხეთში „გასომხების“ პოლიტიკას, იბრძოდა ქართველობისთვის, მესხეთში ქართული ენისა და ქართული ტიპიკონის დაბრუნებისთვის. სტამბოლის ქართველი კათოლიკეები, რომლებსაც XX ს. 20-იანი წლებისთვის დიდი

ბრძოლით ხელახლა ჰქონდათ მოპოვებული ქართული ტიპიკონი, ცდილობდნენ დახმარება გაეწიათ საქართველოში მცხოვრები კათოლიკეებისათვის, რათა მათაც შეძლებოდათ ქართულ ენაზე წირვალოცვის ჩატარება. სავანის არქივში არსებული წერილების საფუძველზე ირკვევა, თუ როგორ აქტიურადა იყო ჩართული და გულშემატკივრობდა პეტრე ტატალაშვილი მესხეთში ქართველი კათოლიკეების ბრძოლას, სომეხი სასულიერო პირების ქართველ კათოლიკეთა მმართველობაში ჩამოშორებისათვის.

1919 წ. რომის პაპის დელეგატის ანტონი დელფუშის ახალციხეში ვიზიტის დროს, მამა პეტრეც თან ახლავდა. აღნიშნული ინფორმაცია დასტურდება რომის საისტორიო არქივის მასალებითაც. მამა პეტრემ ვიზიტამდე გაგზავნა წერილი სამშობლოში. სავანის საარქივო მასალებში აღმოჩნდა წერილი, რომლითაც მამა პეტრე ტატალაშვილი მიმართავდა მშობლიურ მესხ თანამოაზრეებს: *„მამა ემანუელი მოვიდა და მანდაური ამბავი და სულთავნება (გულისტკივილი) გაგვაგებინა. ფრიად გაგვიკვირდა მანდაურ კათოლიკეების მოთხოვნისა ტიპიკონის შესახებ. ჩვენ აქედან რომში ყველანაირად ვმოქმედებთ ქართული ტიპიკონისთვის და მანდ სულ სხვა აზროვნება ტრიალებს. რომი მანდაურებისთვის ქართულ ტიპიკონს ესრეთ მრავალგზის დაგვირდა აქური ეპისკოპოსი და ელჩი. დროა მოვიყაროთ თავი ყველამ ერთად და ჩვენი საზოგადოების საქმე გავაკეთოთ, თუ არა და მომავალი ხელიდან გამოგვეცლება. ვიზიტატორისგან ბევრი ვერ გავიგე რა დადებითი: თვითონ კი შეიარაღებული მოჩანს და სომხებისგან გაბრაზებული. დაუხვდით ჯეროვნად!“*

**მეცხრე პარაგრაფი** – „სავანის საკადრო პრობლემები“ – სრულიად ეთმობა სავანისათვის მეტად აქტუალურ საკითხს – საკადრო პრობლემებს, რომელიც 1920-იან წლებში მწვავედ დადგა, ვინაიდან საქმე ეხებოდა ღვთისმსახურე ბერების რიცხვის კიდევ შემცირებას. საკადრო პრობლემამ მონასტრის შემდგომი არსებობის საკითხი დააყენა. ფერიქოის სავანის არსებობა მაინც დამოკიდებული იყო საქართველოდან წაყვანილ ყმაწვილებზე. მ. პაპაშვილის მიხედვით, ერთ-ერთი ასეთი ცდა იყო 1913 წელს, როდესაც სავანის ბერები პირადად ჩავიდნენ და სამცხე-ჯავახეთიდან ფერიქოის მონასტრის სკოლის-



თვის სასწავლებლად ყმაწვილები წაუყვანიათ. სტამბოლიდან საქართველოში 1922 წლის თებერვალში მამა პეტრე ტატალაშვილმა გაუგზავნა წერილი/ცირკულარი „საქართველოში მყოფი ჩვენი წესის მღვდლების მონაზვნებს“. წერილის ადრესატები იყვნენ მამა ემანუელ ვარდიძე თბილისში, კონსტანტინე საფარაშვილი გორში, ლეო აფრიამაშვილი სოფელ სკრაში და იოანე იედსანოვი მოზდოკში. მამა პეტრე ტატალაშვილი მიმართავდა მღვდლებს, რომლებიც იმ პერიოდისთვის საქართველოში იმყოფებოდნენ, ახალგაზრდა კადრების მოძიებას და სტამბოლში გამოგზავნას, რაშიც მონასტერი ფინანსურ დახმარებასაც გაუწევდა.

**მეათე პარაგრაფი** – „პეტრე ტატალაშვილისა და შალვა ვარდიძის მეგობრობა“ – ეთმობა მამა პეტრე ტატალაშვილისა და მამა შალვა ვარდიძის ურთიერთობებს. ისინი ერთსა და იმავე წელს, 1896 წელს, ჩავიდნენ სტამბოლის ქართულ მონასტერში განათლების მისაღებად, შალვა ვარდიძე ხუთი წლით უფროსი იყო პეტრეზე, (დაიბადა 1883 წელს). მამა პეტრეც და მამა შალვაც მონასტერში ზრუნავდნენ ახალგაზრდების განათლებაზე. ერთი მხარის, ერთი სოფლის შვილები, იქაც ერთმანეთზე მოფიქრალნი და მეგობრები საქმეშიც და პირად ურთიერთობებშიც. სავანის არქივში არაერთი ფოტოა, რომელზეც აღბეჭდილნი არიან მამა პეტრე და მამა შალვა თავის მოწაფეებთან. სწორედ მამა შალვას დახმარებით გზავნიდა წერილებს, საეკლესიო ნივთებს (კრიალოსნებს), მამა პეტრე სამშობლოში მშობლებთან, მამასთან სტეფანე ტატალაშვილთან. მართლია, მამა შალვას თავგადასავლებით სავსე ცხოვრება ჰქონდა, მოგვიანებით იგი მეცნიერებასა და პოლიტიკაში ჩაიძირა, მაგრამ მისი თაოსნობით სავანეში სამშობლოს საკეთილდღეოდ უმნიშვნელოვანესი საქმეები განხორციელდა, 1911 წ. სტამბოლში შალვა ვარდიძემ დააარსა ქართული კლუბი, რომლის წესდებაც ოსმალეთის მთავრობამ უცვლელად დაადგინა. ქართულ კლუბში შემუშავდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების პროგრამა, ამ საზოგადოებას თაოსნობდა თვითონ შალვა ვარდიძე.

1940-იან წლებში შალვა ვარდიძე განდევნილ იქნა თურქეთიდან. შემდეგ მან მოღვაწეობა განაგრძო ლიბანში, სენ-ჯოზეფის უნივერსიტეტში. სწორედ ამ დროს, ურთულეს პერიოდში მას გვერდით

ედგა მეგობარი და თანამოაზრე, მამა პეტრე ტატალაშვილი, რომლის დიდი დახმარებითაც (არსებობს დოკუმენტური მასალა მამა პეტრე ტატალაშვილის მიმოწერა რომში კარდინალებთან, საფრანგეთის, იტალიის ელჩებთან მამა შალვას დასახმარებლად) მან თავი დააღწია თურქეთის ციხეს და მოღვაწეობა გააგრძელა ლიბანში, სადაც გარდაიცვალა 1958 წლის 20 დეკემბერს, ქრისტეს ჯვრის მონასტრის ხანდაზმულ მღვდელთა თავშესაფარში. იგი დაკრძალეს ქალაქ ბეირუთში, ზეითუნის ლათინთა სასაფლაოზე.

**მეთერთმეტე პარაგრაფი – „ფერიქოის დღესასწაულები“** – ეძღვნება სავანის მიერ ორგანიზებულ პომპეზურ დღესასწაულებს. სტამბოლის ქართულ სავანეში რამდენიმე დღესასწაულის აღნიშვნის განსაკუთრებული ტრადიცია არსებობდა, ესენი გახლდათ იანვარში „ნინოობა“ და მაისის ბოლო კვირას „წმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ხსენების დღე“. ამ ზეიმებს მრავლმხრივი დანიშნულება ჰქონდა. ის, ერთის მხრივ, ატარებდა რელიგიურ ხასიათს, მეორეს მხრივ კი, იქ მყოფი ქართველობის თავშეყრის მიზეზიც ხდებოდა.

სავანის მამები სადღესასწაულო ღონისძიებების ორგანიზებას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ. მამა პეტრე ტატალაშვილის მიერ გაზავნილი მოსაწვევები ცხადყოფს ღონისძიებების პომპეზურობას, ვინაიდან მათი არიან საფრანგეთის 660-ე ქვეითი პოლკის პოლკოვნიკი, საფრანგეთის საზღვაო ძალების მთავარსარდალი აღმირალი ვანდერი, პაპის საბრძოლო ხომალდების აღმირალი გაეტანო, რომლებსაც მაისის ბოლოს კვირას საზეიმო მესაზე ორკესტრის თანხლებით ეპატიჟებოდა ფერიქოის ლურდის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერში და სთხოვდა საფრანგეთის და იტალიის დროშების გამოყენებას ამ ღონისძიებაზე.

ოფიციალური მოწვევის წერილები საფრანგეთის და იტალიის მაღალი თანამდებობის პირთათვის, საკმაოდ მაღალაკადემიურ დონეზეა შესრულებული, დიპლომატიური ეტიკეტის გათვალისწინებით, იტალიურ და ფრანგულ ენებზე. ვფიქრობთ, ამგვარმა მიდგომამ, ამ ტრადიციამ და ასეთმა დამოკიდებულებამ, ძალიან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა არა მარტო რელიგიური თვალსაზრისით, არამედ პოლიტიკურითაც, უფრო მეტიც, ქვეყნის განწყობა-დამოკიდებულება

იცვლებოდა ქართული კულტურული და რელიგიური ღირებულებები-სადმი. ფაქტიურად, ეს დღესასწაული საერთაშორისო ხასიათს ატარებდა და ხელს უწყობდა არა მარტო ქართული კულტურის და ქრისტიანული რელიგიის პოპულარიზაციას, არამედ, ერთგვარად, სამშვიდობო და ეროვნული მესიჯიც იყო დანარჩენი მსოფლიოსთვის.

**მეთორმეტე პარაგრაფში** – „*სტამბოლის ქართული სავანის საძმოს შემადგენლობა XX საუკუნეში*“ – წარმოდგენილია ქართული საძმოს შემადგებლობა. საარქივო მასალებში აღმოჩნდა რამდენიმე დოკუმენტი, რომელიც გარკვეულ პერიოდში ქართული საძმოს წევრების შემადგენლობას გვამცნობს, აღნიშნული ინფორმაცია ახალი არა არის, სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია ფერიქოის მამათა სავანის წარმამდგენლების სია, თუმცა საჭიროდ ჩავთვალეთ, დოკუმენტების სახით, კიდევ ერთხელ წარმოგვედგინა ეს შემადგენლობა, რომელიც უშუალოდ მამა პეტრე ტატალაშვილის მიერ პერიოდულად მზადდებოდა და სწორედ მის დოკუმენტებში აღმოჩნდა.

**მეცამეტე პარაგრაფში** – „*მამა პეტრე, მოძღვარი და მასწავლებელი*“ – წარმოდგენილია მამა პეტრე, როგორც მოძღვარი და როგორც მასწავლებელი. მნიშვნელოვანია მამა პეტრე ტატალაშვილის ურთიერთობის წარმოჩენა მის სტუდენტთან და სულიერ შვილებთან, განსაკუთრებით მ. თარხნიშვილთან.

მასწავლებლისა და სტუდენტის ურთიერთობა, როგორც სავანეში, ასევე მიხეილის საზღვარგარეთ გამგზავრების შემდეგაც გრძელდებოდა. საქართველოში, ხელოვნების სასახლეში არსებულ მ. თარხნიშვილის პირად ფონდში წავაწყდით პ. ტატალაშვილის მიერ მიწერილ ბარათს, რომელიც საქმიან ხასიათს ატარებს. 1956 წელს სავიზიტო ბარათზე მიწერილი წერილი მ. თარხნიშვილსადმი ნ მგალობლისთვის საჭირო მასალების გაგზავნისა და თანხის გადარიცხვასთან დაკავშირებით. ერთი შეხედვით, პატარა წერილი გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ ვიმსჯელოთ მასწავლებლისა და სტუდენტის ურთიერთობებზე. მ. თარხნიშვილი ფილოსოფიის კურსს გადიოდა უშუალოდ მამა პეტრეს ხელმძღვანელობით, თუმცა ისიც გასათვალისწინებელია, რომ მამა პეტრე, რომელიც სავანის სასწავლო პროცესების პასუხისმგებელი პირი და უშუალოდ მასწავლებელი იყო,

მხოლოდ ფილოსოფიის კურსის ფარგლებში არ იქნებოდა მოწაფეს-თან დაკავშირებული. მათი ურთიერთობები ხანგრძლივი იყო, გრძელდებოდა მიხეილ თარხნიშვილის ევროპაში სასწავლებლად წასვლის შემდეგაც. სავანის საარქივო მასალებში აღმოჩნდა ღია ბარათი მ. თარხნიშვილის ავტორობით, სადაც იგი რომიდან თბილი მოკითხვებით იხსენიებს თავის პედაგოგს, ულოცავს შობა-ახალ წელს და სთხოვს ლოცვებში მოიხსენიოს იგი. ყოველივე ეს კი მეტყველებს მათ უწყვეტ ურთიერთობებზე, თბილ დამოკიდებულებებზე.

მამა პეტრეს სტუდენტებთან და მოსწავლეებთან კარგი ურთი-ერთობის მხოლოდ მიხეილ თარხნიშვილის მაგალითით არ შემოვი-ფარგლებით. აღსანიშნავია ვასილ სადათიერაშვილის წერილები მამა პეტრეს მიმართ. იგი სავანის ერთ-ერთი წინამძღვრის – შიო ბათ-მანაშვილის დისშვილი იყო, რომელიც განათლების მისაღებად სულ ახალგაზრდა ჩასულა სტამბოლში. მისი პედაგოგები იყვნენ პ. ტატა-ლაშვილი და შ. ვარდიძე. მოგონებებში მამა პეტრეს მკაცრ მასწავ-ლებლად იგონებდა, თუმცა მოგვიანებით, ზრდასრულ ასაკში მოსწა-ვლე-მასწავლებლის ურთიერთობები მეტად თბილი და მგრძნობი-არე გამხდარა. რამდენიმე წერილი, ამის დასტურია. სტამბოლიდან ევროპაში სასწავლებლად წასულები არ ივიწყებდნენ პატივცემულ მასწავლებელს. 1922 წ. ივნისში როგორც ყოველთვის, ისევ ულო-ცავდა მამა პეტრეს მისი სახელობის წმინდანის – პეტრე ჰავლობის დღესასწაულს და სთხოვდა, გამოეგზავნა მისთვის „დიდების“ ნოტე-ბი, მონატრებული ქართულ სიმღერას, ელოდებოდა მასწავლებლის-გან მუსიკალურ ნოტებს.

სავანის არქივში აღმოჩნდა ვასო სადათიერაშვილის, სიკო ხო-ჯოვანაშვილის და იოსებ თათოშვილის მიერ 1914 წელს მიძღვნილი ლექსები და მილოცვები მასწავლებლისადმი – მამა პეტრესადმი. ლე-ქსებს წინ უძღვის შესავალი: „წმინდა ნინას სასწავლებლის ჯგუფი ვუ-ლოცავთ დიდი პატივისცემით წმინდა პეტრე და ჰავლეს დღეობას ფრიად პატივდებულ მამა პეტრე ტატალაშვილს და ძმა ჰავლეს“. ლექსი იწყება სტამბოლის მონასტრის დამმარსებლის – პეტრე ხა-რისჭირაშვილის მოხსენიებით, მონასტრის აგების მცირე ისტორიაა სტროფებში გადმოატანილი, გართიმულია, რომ ამ მონასტერში მო-ღვაწეობს მამა პეტრე ტატალაშვილი, რომელიც მათთვის სასახელო

მასწავლებელია.

**მეთოთხმეტე პარაგრაფში** – „სტამბოლის ქართული სავანის ბოლო წინამძღვარი“ – შესწავლილია მამა პეტრე ტატალშვილის, როგორც მონასტრის უკანასკნელი წინამძღვრის სიცოცხლის ბოლოს წლები, სავანის ეკონომიკური მდგომარეობა, რომელიც XX ს. 50-იან წლებში განსაკუთრებით დამძიმდა და სერიოზულ ხასიათს ატარებდა.

## დასკვნა

კათოლიკობას საქართველოში თითქმის 8 საუკუნის ისტორია აქვს. საქართველო-ევროპის ურთიერთობა XIII-XVIII საუკუნეებში ევროპელთა მისიონერული მოღვაწეობაში აისახა. იმ პერიოდისთვის საქართველოში შემოვიდა არაერთი მისიონი: ფრანცისკელთა, დომინიკელთა, მოგვიანებით თეატინელთა და კაპუჩინთა მისონები.

ვატიკანის მიზანი იყო გავლენის სფეროს გაფართოება, ამიტომ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საქართველოს ეკლესიის შეერთებას რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან. რომის პაპმა იოანე XXII-მ ქ. სმირნაში არსებული კათოლიკური საეპისკოპოსო კათედრა 1323 წ. თბილისში გადმოიტანა.

საქართველოს მეფეები ცდილობდნენ რომის პაპების ხელისუფლება გამოეყენებინათ გარეშე მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში ევროპის კათოლიკური ქვეყნების მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად. მათ კარგად ესმოდათ, რომ კათოლიკე მისიონერების ზურგს უკან იდგა დასავლეთ ევროპის ერთ-ერთი უდიდესი პოლიტიკური გავლენის მქონე ცენტრი ვატიკანი. კათოლიკობის მომხრეობის პოლიტიკა რეალურად მიმართული იყო კათოლიკურ ქვეყნებთან დიპლომატიური ურთიერთობისათვის. კათოლიკობის გავრცელებას ეკლესია და მეფეები ხელს არ უშლიდნენ, თუმცა პაპების მრავალგზის მოწოდებას – კათოლიკობაზე გადასვლას – არ ჩქარობდნენ. ქართველი მეფეების მიზანი იყო სამხედრო, პოლიტიკური და ფინანსური დახმარება ევ-

როპისგან. ამიტომ ევროპულ მისიონერებს საქართველოში თავისუფლად მოღვაწეობის უფლებას აძლევდნენ. საქართველოს ხელისუფალთა და ეკლესიის მესვეურთა მიერ მართლმადიდებელი ქართული ეკლესიის თვითმყოფადობის დაცვა გამოჩნდა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაზე, როდესაც ქართველებმა უარი თქვეს ხელი მოეწერათ კრების გადაწყვეტილებაზე და სამშობლოში დაბრუნდნენ.

XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დამდეგს კათოლიკობას საქართველოში მეტად მძიმე პირობებში უხდებოდა არსებობა. მეფის რუსეთის პოლიტიკა მიმართული იყო მისიონერთა აღმოსავლეთიდან განსაღებნად. ევროპელი მისიონერების შვიდსაუკუნოვან მოღვაწეობას რუსეთმა წერტილი დაუსვა. XIX საუკუნეში შეწყდა კათოლიკე მისიების შემოსვლა საქართველოში, რადგან მეფის რუსეთი მათ ევროპის „ჯაშუშებად“ მიიჩნევდა.

საქართველოდან ევროპელი მისიონერების გაძევების შემდეგ კიდევ უფრო გართულდა ქართველ კათოლიკეთა მდგომარეობა, განსაკუთრებით სამცხე-ჯავახეთში. რუსეთის ცარიზმმა ახლად შემოერთებულ ახალციხის მხარეში მცხოვრები მუსლიმი ქართველები თურქებად, კათოლიკე ქართველები კი სომხებად გამოაცხადა. აკრძალა ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიებში მშობლიურ ენაზე წირვა-ლოცვა და იგი ძალდატანებით სომხურით ჩაანაცვლა. ყოველივე ამან სამცხე-ჯავახეთის მხარეში ქართველ და სომეხ სასულიერო პირთა შორის გაცხარებული დავა, ქართველთა სამართლიანი პროტესტი გამოიწვია, ვინაიდან, ტიპიკონის ენის შეცვლა პირველ რიგში ქართველთა გასომხებას ისახავდა მიზნად. სხვადასხვა საბუთებში ქართველები სომეხ კათოლიკეებად იწერებოდნენ. სამწუხაროდ სარწმუნოების აღმნიშვნელი ტერმინი ეროვნებისა და წარმომავლობის აღმნიშვნელად გარდაიქმნა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ სომეხმა სასულიერო პირებმა დაიწყეს მტკიცება ქართველი კათოლიკეების არარსებობის შესახებ. ამას წინ აღუდგა იმდროინდელი სამცხე-ჯავახეთის პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადოება და დაიწყეს ბრძოლა როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე ქვეყნის გარეთ ქართული ტიპიკონის აღსადგენად. ქართული ტიპიკონის მოპოვებისათვის ბრძოლაში მესხი განმანათლებლები გამოვიდნენ და იგი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის

შემადგენელ ნაწილად აქციეს. მათ დაიწყეს მოსახლეობის ეროვნული ცნობიერების ამადლება. ქართული პრესის საშუალებით მესხი საზოგადო მოღვაწეები ძალას არ იშურებდნენ, წარმოეჩინათ ქართველი კათოლიკეების პრობლემები. ქართულ-სომხურ პოლემიკაში მონაწილეობდა ორი ჯგუფი, ერთი ადგილზე, სამცხე-ჯავახეთში, მეორე კი კონსტანტინეპოლში (სტამბოლი). საქართველოში ამ ბრძოლას სათავეში ედგა **ივანე გვარამაძე**, კონსტანტინეპოლში კი **მამა პეტრე ხარისჭირაშვილი** და მის მიერ დაარსებული ქართული საძმო, ევროპაში – **მიხეილ თამარაშვილი**.

დიდია სტამბოლის ფერიქოის სავანის მესვეურთა ძალისხმევა ეროვნული თვითშეგნების, ქართველობისა და ქართული ენის შენარჩუნების, საერთო ქართული საქმის კეთების, ქართული კულტურის და განათლების განვითარების ხელშეწყობის საქმეში. სწორედ ეს იყო მონასტრის უმნიშვნელოვანესი მისია, რომელსაც იქ მოღვაწე მამები პირნათლად ასრულებდნენ ერისა და ქვეყნის წინაშე. მამა **პეტრე ტატლაშვილის** მოღვაწეობაც ამ დიდი მიზნის და მისიის ნაწილი იყო, რომელიც ანდერძად მიიღეს „დამფუძნებელისაგან“ – მამა პეტრე ხარისჭირაშვილსგან და ღირსეულად შეასრულეს.

სავანის მესვეურთა საქმიანობამ დაანგრია იმ პერიოდისთვის არსებული სტერეოტიპი მართლმადიდებლობისა და ქართველობის იდენტურობის შესახებ. იმ პერიოდისათვის ხომ ქართველთა ნაწილი ოსმალთა ზეწოლით გამაჰმადიანდა, ხოლო ნაწილი – გაკათოლიკდა, ქართველი კათოლიკეები „ფრანგებად“ იწოდებოდნენ, ხოლო ქართველი მაჰმადიანები – „თათრებად,“ ამას დაემატა ქართველი კათოლიკეების „სომხებად“ გამოცხადება, ანუ სარწმუნოების აღმნიშვნელი ტერმინი განსაზღვრავდა ეროვნებას და წარმომავლობას. სწორედ ამ დროს პეტრე ხარისჭირაშვილმა და მისმა ქართულმა საძმომ მაგალითი მისცა ერს, თუ როგორ შეიძლება უყვარდეთ სამშობლო, უანგაროდ ემსახურონ მშობლიურ ხალხს, თუ რამდენად მაღალია ეროვნული ცნობიერება რელიგიურთან შედარებით.

ნაშრომის პრაქტიკულ ღირებულებას განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ სტამბოლის ქართული სავანის არქივში შემონახულმა დოკუმენტური მასალების კვლევამ საშუალება მოგვცა, კიდევ ერთხელ წარმო-

გვეჩინა იმ ადამიანის სახელი, რომელიც ქართულ საქმეს ჩუმად, უხმაუროდ აკეთებდა საქართველოს ფარგლებს გარეთ, უცხო ქვეყნის მიწაზე. ამ პატარა საქმეების კეთებით დიდ, საერთო ქართულ, საერთო ეროვნულ საქმეს ემსახურებოდა და თავის წილ სამშობლოს ჰპატრონობდა შორეული სტამბოლიდან, არამარტო სტამბოლიდან, ევროპიდანაც. ამის ნათელი მაგალითია მიხეილ თამარაშვილის, მიხეილ თარხნიშვილის და სხვათა მოღვაწეობა. სავანის მესვეურთა როლი დიდია ქართველთა ეროვნული ცნობიერების, ეროვნული სულისკვეთების გაძლიერებაში. ისინი ხელს უწყობდნენ ქართული კულტურის განვითარებასა და მის პოპულარიზაციას უცხოეთში. სტამბოლის ქართულ სავანეში მოღვაწე მამების დამსახურებით ჩვენამდე მოაღწია ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ამ საგანძურმა, რომელიც დღემდე არ კარგავს თავის მნიშვნელობას და აგრძელებს საგანმანათლებლო თუ სამეცნიერო საქმიანობას სტამბოლში მცხოვრები **ზაზაძეების** ოჯახის ძალისხმევით. სავანის არქივში დაცული დოკუმენტებით დაინტერესებულ მეცნიერებს საშუალება აქვთ უნიკალური მასალის საფუძველზე სიანტერესო და მნიშვნელოვანი კვლევების განახორციელონ.

კვლევაში წარმოდგენილია მამა პეტრე ტატალაშვილის მოღვაწეობა, როგორც მონასტრის საყოველთაო მდივნის, სასწავლებლის წინამძღვრის – სასწავლო პროცესებზე პასუხისმგებელი პირის, მოგვიანებით კი მონასტრის უკანასკნელი წინამძღვრის რანგში.

პეტრეს პიროვნების, როგორც საზოგადო მოღვაწის ფორმირებაში დიდი როლი შეასრულეს სტამბოლის ქართულმა სავანემ და იქ მოღვაწე სასულიერო პირებმა. ბენედიქტე ვარდიძის ძალისხმევით მან სტამბოლის ქართულ კათოლიკურ მონასტერთან არსებულ სკოლაში გააგრძელა განათლების მიღება. ასევე დიდი ღვაწლი აქვს მიხეილ თამარაშვილს პეტრე ტატალაშვილის პიროვნული განვითარების კუთხით, მის ევროპაში სწავლის გაგრძელების საკითხთან მიმართებით. ევროპიდან დაბრუნებულს, სრულად ახალგაზრდას მიანდეს მონასტრის მდივნობა და სასწავლო პროცესებზე პასუხისმგებლობა, რაც, ვფიქრობთ, პირნათლად შეასრულა. მისი მოღვაწეობა სტამბოლის ქართულ სავანეში საგანმანათლებლო კუთხით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია. ამას ადასტურებს სავანის ფონდში



არსებული საარქივო მასალებიც.

ასევე, აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მონასტრის ყველა თაობა, მათ შორის პეტრე ტატალაშვილიც, აგრძელებდა პეტრე ხარისჭირაშვილისაგან ანდერძად დატოვებულ საქმიანობას, ზრუნავდნენ ოსმალეთში გაბნეულ ქართველობაზე, საქართველოდან ჩასულ ლტოლვილ ქართველებზე, ზრდიდნენ და განათლებას აძლევდნენ ქართველ ახალგაზრდებს, რომლებასაც შემდეგ გზას უკაფავდნენ ევროპაში სწავლის გასაგრძელებლად.

მონასტრის სკოლები ორიენტირებული იყო ქვეყნის ისტორიისა და კულტურული ღირებულებების გაცნობა-შესწავლისკენ, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა იმდროინდელი ახალგაზრდების პატრიოტული და მორალური გრძნობების განვითარების საქმეში. შეიძლება ითქვას, რომ ქართველთა სავანე სწორედაც ტოლერანტობის, ურთიერთპატივისცემის, განათლების, აღზრდის საუკეთესო კერას წარმოადგენდა.

მამა პეტრე ტატალაშვილი აქტიურად იყო ჩართული სტამბოლში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობაში.

საქართველოში ქართული ტიპიკონის მოპოვების საკითხში ქართველ კათოლიკეებს ყოველთვის მხარში ედგნენ სავანეში მოღვაწე მღვდლები, როგორც სავანის ყველა მესვეური, პეტრეც მთელი თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში მესხეთში ქართული ენისა და ქართული ტიპიკონის დაბრუნებისთვის. სავანის არქივში არსებული წერილები დასტურია იმისა, თუ როგორ აქტიურად იყო ჩართული და როგორ გულშემატკივრობდა მამა პეტრე ტატალაშვილი მესხეთში ქართველი კათოლიკეების პრობლემების მოგვარების საკითხში. სწორედ ამ მიზეზის გამო, იგი სტამბოლიდან საქართველოში რომის პაპის წარმომადგენელს თან გამოჰყვა და თავად მონაწილეობდა ქართველი კათოლიკეებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხის, ტაძრებში წირვა-ლოცვის დროს ქართული ენის დაბრუნებისთვის.

აღსანიშნავია მამა პეტრე ტატალაშვილის მიერ ფერიქოის სავანეში არსებული გრანდიზული დღესასწაულების ორგანიზება, რომელიც ერთგვარი გაგრძელება იყო სავანეში არსებული ტრადიციები-

სა. ამგვარმა დამოკიდებულებამ, იმ პერიოდისათვის ძალიან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა არა მარტო რელიგიური თვალსაზრისით, არამედ, პოლიტიკურითაც. ფერიქოის მონასტერი ერთგვარი შემაკავშირებელი იყო არამარტო ოსმალეთში გაბნეული ქართველებისთვის, არამედ, საქართველოდან ემიგრირებული ბევრი ქართველისთვისაც. უფრო მეტიც, ქვეყნის განწყობა-დამოკიდებულება იცვლებოდა ქართული კულტურული და რელიგიური ღირებულებებისადმი. ფაქტობრივად, ეს დღესასწაულები საერთაშორისო ხასიათს იღებდა და ხელს უწყობდა არა მარტო ქართული კულტურის და ქრისტიანული რელიგიის პოპულარიზაციას, არამედ, ერთგვარად, სამშვიდობო და ეროვნული გზავნილიც იყო დანარჩენი მსოფლიოსთვის.

**LEPL SOKHUMI STATE UNIVERSITY**  
**Faculty of Humanities**

*By the right of being written by hand*

**TEA TATENASHVILI**

**FOR THE HISTORY OF CATHOLICISM AMONG GEORGIANS.**  
***FATHER PETRE TATALASHVILI***

*Submitted for Obtaining an Academic Degree*  
*Doctor of History (PhD)*

***The Dissertation Herald***

**Tbilisi – 2024**

The dissertation paper was implemented at Doctoral Program “the History of Georgia” of the Faculty of Humanities of Sokhumi State University.

**SCIENTIFIC SUPERVISOR:**

**Kakha Kvashilava**, Doctor of History, Associate Professor of Sokhumi State University;

**EXPERTS:**

**Giorgi Antelava**, Doctor of Historical Sciences, Associate Professor of Sokhumi State University;

**Roin Kavrelishvili**, Doctor of History, Professor of Samtskhe-Javakheti State University.

**OFFICIAL REVIEWERS:**

**Murman Papashvili**, Doctor of Historical Sciences, Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;

**Otar Janelidze**, Doctor of Historical Sciences, Professor of Gori State University.

Defense of Dissertation will take place on \_\_\_\_\_, at the Dissertation Board Meeting of the Doctoral Program of History of Georgia, Faculty of Humanities, LEPL Sokhumi State University, Address: Zviad Gamsakhurdia Hall, Floor 7<sup>th</sup>, №26, Ana Politkovskaya Street, Tbilisi, Georgia.

**SECRETARY OF THE DISSERTATION BOARD:**

**Lia Akhaladze**, Doctor of History, Associate Professor of Sokhumi State University.

The dissertation is available at the library of LEPL Sokhumi State Library, Address: # 61, Ana Politkovskaya Street, 0186, Tbilisi, Georgia.

## GENERAL OVERVIEW OF THE DISSERTATION PAPER

**Importance of the Paper:** Overview of the Dissertation Paper Importance of the paper: The religious linkage with Rome coincides with declaration of Christianity as a state religion in Kartli according to the “Moktsevai Kartlisai” (“Conversion of Kartli”). Beginning of the history of Catholicism among Georgians is linked with the early XIII century, when European missionaries started their activities in Georgia. Georgian Catholics and foreign missionaries contributed to country history, Georgian culture, science and Medical field very much. The history preserved the names of the public figures, like Sul Khan-Saba Orbeliani, Ivane Gvaramadze, Petre Kharishchirashvili, Mikheil Tamarashvili, Shalva Vardidze, Andria Tsinamdzghvrishvili, Mikheil Tarkhnishvili, Ioseb Merabishvili, Ptere Merabishvili, Pio Balidze, Petre Tatalashvili, etc.

Georgian Catholics made major contributions both inside and outside of Georgia. Georgian Catholics created the Congregations of the Immaculate Conception in Istanbul in 1861 to assist European education in Georgia, literacy among Georgians in Turkey, and the establishment of a Georgian publishing house in Istanbul, among other things.

During the Soviet era, before the 1990s of the twentieth century, only a small portion of Georgian society knew about the monastery's existence, though in Meskheti, descendants of monastery members were fully aware of it. Due to Soviet censorship, the Georgian monastery was a taboo subject. Residents of Meskheti used to avoid discussing it. Shota Lomsadze was the first scientist who put forward the monastery topic during the Soviet period and reported in his work. He reflected the certain part of the history of the monastery in the „Akhaltikhuri Kronikebi “after 1990s, when Georgia became independent and many scientists was interested in the history of the monastery and the materials preserved there.

The papers kept in Istanbul Georgian monastery library and archive have not yet been discovered. Scientists including Shota Lomsadze, Shushana Putkaradze, Nato Kruashvili, Tsiuri Lapachi, Merab Beridze, Maka Beridze, Roin Kavrelishvili, Kakha Surguladze, and Irakli Baramidze had done some research. As a result, the problem is important, and scientific research

into the epistolary heritage is required, based on which completely new material will be provided, enriching and diversifying the Georgian cultural heritage and Georgian source studies. The publicistic or personal letters kept in the library and archive of the Istanbul Georgian monastery, memorial records, material describing the actions of the immigrated Georgian democratic government, and other documents are essential study materials for interested researchers.

Construction of the monastery building is connected with the name of Father Petre Kharishchirashvili. In 1861 he constructed the church in Ferikoy (in Turkish: „the village of angels “), in one of the most beautiful districts of Istanbul. It is noteworthy, that fathers from Istanbul Georgian monastery mainly were from Samtskhe-Javakheti. Father Petre Tatalashvili was also from Samtskhe.

During its hundred-year history (1861-1961), the monastery served as a spiritual, cultural, educational, and scientific center. Many national, educational or scientific activities were implemented there. The existence of a theological school, Georgian-French and Georgian-Greek schools (1881), a printing house (1870), the Society for the Promotion of Literacy among Ottoman Georgians (1914), and the library named after Akaki Tsereteli (1907) is the proof of very interesting cultural, educational and scientific heritage of the Monastery. At the period, the monastery served as an educational center for Georgian Catholics, paving the door for young Georgians to pursue their studies first in Istanbul and then in Europe.

**The research goals and objectives.** To study the spread of Catholicism among Georgians, as well as the history of the Georgian Monastery in Istanbul, the work of one of its most important figures, Father Petre Tatalashvili, the monastery's secretary and person in charge of educational processes, and then the last abbot and to present it to the general public based on the family records left by descendants and various foundations and archives.

Because those data were not widely used by scientists, we anticipate that they will be extremely useful and intriguing from a scientific, cultural, and educational standpoint.

As those records were not applied by the scientists largely, we hope

it will be very helpful and interesting for scientific, cultural and educational prospective. Study of the Catholicism history has a long tradition in our historiography (Zakaria Chichinadze, Mikheil Tamarashvili, Ilia Tabaghua, Murman Papashvili). The history of Georgian monastery of Istanbul has not been studied much. I think, that Father Petre Tatalashvili really deserves to be known for his work. After all, he spent his whole life abroad, he faithfully served his motherland in a foreign country, educational and cultural progress of the Georgian people. He was a defender and supporter of Georgian Catholics outside of Georgia, he served as their spiritual teacher. His merits are great both in the history of the century-old existence and development of Monastery, as well as for Georgian Catholics.

This is the first modest attempt to present the life and work details of Father Petre Tatalashvili, the last prior of the Georgian monastery in Istanbul. We found piece of information about Father Petre Tatalashvili during study of the work of other priors (Alfons Khitarishvili, Pio Balidze, Shio Batmanashvili). The work of the last prior of the Georgian monastery of Istanbul is part of the monastery history; thus, the practical value of the dissertation paper is increasing, as this scientific paper will assist those who are interested in the history of the Georgian Catholics' cultural and educational activities.

**The sources of the dissertation paper.** A dissertation paper is based on the scientific literature and archive materials. The archive material available in the library and archive of the Georgian monastery of Istanbul, as well as in the Mikheil Tamarashvili personal fund preserved in the National Center of the Manuscripts after Korneli Kekelidze

The interesting materials №3408/432, №3409/432, №3410/432, №3411/205, №3412/205, №3413/432, №3414/432, №3415/432, №3416/432 available in the manuscripts by Mikheil Tamarashvili personal fund preserved in the National Center of the Manuscripts after Korneli Kekelidze were studied.

The research was also conducted outside of Georgia, in the Republic of Turkey, in the archive and library of the Georgian Catholic Monastery in Istanbul, following the receipt of a scientific grant from the Friends of Academic Research in Georgia (FARIG) in 2023. The organization helps to young

scientists in humanities working in Georgia. FARIG supports to maintenance of the unique cultural heritage in Georgia and better introduction of their works to the international scientific community. The grant of Simon Zazadze was acquired with support of this foundation and enable us to work in the library and achieve of the Istanbul Georgian Catholic Monastery.

We have obtained important material in the library and archive functioning at the Georgian Catholic Monastery in Istanbul, there are about 45 Georgian, 50 French, six German, five Italian letters kept in the personal folder of Petre Tatalashvili, though he is not the author of all those letters. It contained different types of the material, including private and business letters, correspondence to the parish, spiritual children, adventure stories. It needs to be noted that the catalogizing of the material in the archive of the Georgian monastery has not been completed yet and the documents have not been given respective reference numbers characterized for the official archive system. The family of the Zazadzēs, living in Istanbul takes care on the archive, who supported me to travel and obtain the mentioned material. Processed material were assigned the temporary references for further citation.

**Historiography.** There is interesting literature about spread of Catholicism in Georgia, which helped me to prepare dissertation material. No researcher interested in the history of Catholicism among Georgians can ignore the works by Mikheil Tamarashvili. Naturally, the books by Mikheil Tamarashvili are of great importance for our dissertation center, "The History among Catholic Georgians by Introducing and Explaining Real Documents from the 13th Century rather than the 20th Century" and "In Response to Armenian Writers who Refuse Georgian Catholicism ".

The monography by Murman Papashvili "Georgia-Rome Relations in the VI-XX Centuries" is also important, where the researcher presents the relations between Georgia and Rome, in particular, the key issues of the religious, diplomatic, political, cultural and educational relations with the Vatican.

The works by Eldar Mamistvalishvili "Foreign Policy and Diplomacy of Georgia", the Volumes I-V, which chronologically covers the XII-XVIII centuries, is noteworthy.



The works by Ilia Tabaghua are also very important, as the scientist made a great contribution to the discovery of new documents in European archives and libraries by Mikheil Tamarashvili and published into books, under the title „Georgian in the European archives and libraries “during 1984-1987.

The works by Shota Lomsadze are also important studies of the history of Catholicism in Georgia, especially about Meskheti, such as "From the History of Late Medieval Georgia - Akhaltsikhuri Kronikebi" (1979), "Meskhetians and Meskheti" (1996), "Samtskhe-Javakheti (2011)."

Zakaria Chichinadze the researchers who dedicated a number of works to the presentation of the problems of Georgian Catholics: "Abbot Petre Kharishchirashvili," "Georgian Catholic Figures and the Reports of Meskheti-Javakheti," "Georgian Catholic Archimandrite Pavle Shakhuliani."

There are interesting references for research in the collective monography of 2022 by Kakha Surguladze, Irakli Baramidze, Khatuna Disamidze, Tatiana Kopaleishvili - "Catholicism and Catholicism in Georgia."

The dissertation papers such as „Catholicism in Georgia (XIX century) “by Ekaterina Pavlenishvili and „Catholic Churches in Georgia, History and Architecture “by Natia Natsvlisvili were also interesting.

The works by Shushana Putkaradze „Georgian Monastery of Istanbul “, „The Relations of Georgia and Christian Western Europe,“ „Georgian Culture Center in Istanbul, “ „Georgian Monastery in Istanbul – The Symbol of the Friendship of Turkish and Georgian People “are very important for all the researchers concerned by the history of Istanbul Georgian monastery, which was dedicated to the center of the Georgian culture outside of Georgia, Georgian Catholic Monastery in Istanbul.

The interesting opinions about the Georgian Monastery in Istanbul and the biographical data of the monks of the monastery are presented in „The Documents from the History of Georgian Monastery “, the research by Renaldo Marmara, in French and Italian languages, published according to the materials obtained in the holy church state historical archive.

The latest publications by Ronald Topchishvili attracts attention due the prospective of the study of the Georgian ethno-historical problems. The study of 2021 “The Defters of the XIX Census about Georgian Ethnohistorical

Problems”, as well as the study of 2022 “The Process of De-ethnization in late medieval centuries in Georgia: (Georgian Religious-Confessional Groups)”, and other works.

**The Study Object of the Dissertation Paper:** Study of the history of the Georgian Monastery of Istanbul, the activities of one of its most important figures, the secretary of the monastery and the person responsible for educational processes, and then the last abbot, Father Petre Tatalashvili, and accordingly, introducing him to the general public based on the information preserved in the family archives by the descendants and in various funds and archives.

**Applied research methodology:** The research is mainly based on historical research methods, such as: description, comparative-historical, empirical, causal-historical analysis using the epistolary and memoir materials kept in the archive fund of the Georgian Catholic Monastery in Istanbul.

**Main research findings and scientific innovation.** The main novelty of the doctoral thesis is presenting the life and work of the last prior of the Georgian Monastery of Istanbul, Father Petre Tatalashvili, taking into account the archival materials available at the Georgian Monastery of Istanbul; Educational activities of the Georgian Monastery in Istanbul in the 30s-40s of the 20th century; educational programs operating in the schools under the monastery (we have found in the archival materials); Cultural and religious activities of the Georgian monastery in Istanbul in the 30s-40s of the 20th century.

In the presented qualification paper, we have newly understood and clarified certain issues related to the research problem, namely:

- We have specified the years of the leadership of Ship Batmanashvili given on the stella of Istanbul Georgian Monastery;
- We have defined the birth date of Father Shalva Vardidze;
- Defined the members of the Georgian Monastery in Istanbul during 1917, 1922, 1923, 1947 based on the documents prepared by Father Petre Tatalashvili;
- Once again, we addressed to the issue related to the property of the Georgian Monastery of Istanbul. It turned out

that the debates between Rafiel Ingilo and Shalva Vardidze, published in the press, was not the only source for presenting the problem. Rinaldo Marmara traced the documents sent to the Vatican by the brotherhood of the Georgian monastery in Istanbul in the materials of the historical archive of Rome. The dissertation describes these documents.

**Chronological framework of the work and structure of the work:**

Based on the topic of the dissertation paper, we will mainly consider the 19th-20th centuries, however, in order to present the issue more comprehensively, the first chapter is devoted to the overview of the history of Catholicism in Georgia from the 20s-30s of the 13th century to the 18th century. Then we pay attention to the policy of the Tsarist Russia and the situation of the Catholic missionaries in the 19th century. We separately highlighted the situation of the Georgian Catholics of Samtskhe-Javakheti in the second half of the 19th century, their struggle for the protection of national and religious rights. In the next chapter, we will discuss establishment of Ferikoy Monastery, the importance of its cultural and educational activity. The third chapter is completely dedicated to the work of Father Petre Tatalashvili, the last prior of the Georgian Monastery in Istanbul, who devoted his whole life to the development of Monastery. His life and activities are the part of the history of Monastery.

**Approbation of the dissertation paper:** The approbation of the dissertation paper main parts, certain findings of the research took place at the scientific conferences: In June 2022, at the 5th International Symposium "Catholic Heritage in Georgia". The report "Family records about Father Petre Tatalashvili (materials for biography)".

In October 2022, at the international scientific conference dedicated to the memory of Dr. Simon Zazadze "Georgian Diaspora: The Past and Contemporary Life II". The report: "Father Petre Tatalashvili - the last prior of the Georgian Monastery in Istanbul".

In June and December, 2023 two articles were published in the international scientific reviewable journal „The History, Archeology, Ethnology“, which is referred to the international databases and online libraries, like

ERIH PLUS, CEEOL (Central and Eastern European Online Library), Sherpa Romeo, Ulrichs WEB etc.)

- TATENASHVILI, T. (2023). Father Petre Tatalashvili's educational activities in the Georgian Sanctuary of Istanbul. *History, Archeology, Ethnology*, (IX), 132-154. Consultado de <<http://www.sciencejournals.ge/index.php/HAE/article/view/355>>.5
- TATENASHVILI, T. (2023). Ferikoy Celebrations. *History, Archeology, Ethnology*, (X), 204-220. Consultado de <http://www.sciencejournals.ge/index.php/HAE/article/view/437>>
- „Father Petre Tatalashvili – The Last Prior of The Georgian Monastery in Istanbul, “ International refereed journal „Dergi Karadeniz, June, 2023.. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kdeniz/issue/77915/1304312>

## THE SUMMARY OF THE PAPER

In the **Paragraph one**, „The History of Catholicism in Georgia during the XIII-XVIII centuries “of the **Chapter one** „From the History of Catholicism among Georgians in the *XIII-XIX centuries* “the historical factors causing spread of Catholicism in Georgia are discussed. This is the time, when Orthodox Christianity was a national belief, state religion of Georgia. Moreover, in the early medieval age religion and ethnicity were coinciding each other, Christian and Georgian was understood as the name of one and the same concept. This could be the factor, that Orthodox Christianity became the cornerstone for Georgian culture. But as R. Topchishvili notes, historical misfortune caused spread of different religion directions (Muslimism, Catholicism, etc.).

The history of Catholicism is learnt scientifically. The larger part of

the researchers consider that Catholicism in Georgia had started since the I half of the XIII century. In the scientific literature it is noted that in the 30s of the 13th centuries, the invasion of the Mongol hordes into Georgia was followed by the arrival of Catholic missionaries, which is linked with the Rusudan's period based on the available sources. According to M. Papashvili in 1233 Pope Grigol IX sent a Franciscan missionary Jacob de Russano, so-called Minorites, with a few missionaries as his representative to Georgia. It was followed by establishment of the second mission of the Dominicans in Tbilisi in 1240. Together with the Franciscan missionaries, they began to spread the Catholic faith in order to prepare joining to the Roman Church.

According to M. Tamarashvili, the next stage of Catholicism history in Georgia is linked to the I half of the XIV century. In 1329 Pope John XXII (1316-1334) moved Episcopacy chair from Smirne (current Izmir in Turkey) to Tbilisi.

The Vatican's goal in the XIII-XV centuries was ecclesiastical unification; nevertheless, Georgian rulers and statesmen were extremely cautious about this matter. They were not denying it, but they did not take any definite steps to achieve it. Tit's true, the Vatican's expectations were dashed, but Georgian leaders did not abandon their alliance with Rome.

Georgian political leaders closely linked the specific solutions related to affiliation of the Georgian Orthodox church with the Roman Catholic Church to real military support of Roman popes in struggling with the external enemies of Georgia. The Rome understood foreign-political course of Georgia and therefore they were asking to recognize supremacy of Pope from the royal governance and church as the precondition for military-political support. This is why Georgian politicians allow existence of Catholic missions in Georgia as the possibility to get military support from the west and maintenance of the certain linkage with Europe on the ground of the religion, which varied according to the political situation, depending on the political situation, sometimes it became quite strong, and sometimes it was on the verge of cancellation.

According to E. Mamistvalishvili, the relations between Georgia and Rome was different. The different interests were especially clear since the XV century. In the period before the dissolution of the unified Georgian

state, the struggle of the Georgian Church and the authorities of Georgia for the protection of the independence and identity of the Orthodox Georgian Church first appeared at the Ferrara-Florence ecumenical council, when the Unia was officially refused by the majority of the eastern churches and Georgian church among them. Accordingly, after the Ferrara-Florence council, the relationship between Georgia and Rome was significantly reduced. This is evidenced even by the fact that the chair of the Catholic bishop, brought to Tbilisi in 1328, ceased to exist after the meeting. It was restored only in 1493. The documentary materials of the XVI century are very poor. Based on Tamarashvili, the new wave of Catholic missionaries did not enter in Georgia in the XVI century. Strengthening of Ottomans, closure of the traffic and trading roads, as well as division of the country into kingdoms and principalities were the reasons for it. It seems, the threat from the Ottomans was considered as a serious challenge for Europe in the middle of the XVI century.

In the XVII century, in 1626 Roman Pope Urban VIII (1623-1644) and in 1622 the holy congregation "Propaganda de Fide", created for promoting Catholicism, entrusted the Catholic mission of Georgia to the representatives of the Order of Theatines.

At the beginning of the 60s of the XVII century, following the decree of June 13, 1661, in 1663, the missionaries of the Capuchin Order began to work in Georgia. Rome entrusted the task of spreading Catholicism in Georgia to the order of Capuchins, a branch of the Franciscans, the representatives made a strong impression on ordinary people with its own poverty and strict lifestyle, in Europe, Asia and America.

During the XVI-XVIII centuries, the Vatican still aimed to gain influence on the Georgian Church, to subordinate the Georgian Church to the Roman Church, and it was the purpose of the Catholic missions in Georgia. Therefore, the issue of Unia was still important. The western orientation of Georgian kings was considered as one of the most reliable ways for saving Georgia from the Muslim environment and aiming to solve military and political problems.

**In the second paragraph of the chapter one – „*Tsarist Politics and Condition of the Catholic Missionaries in XIX century* “. The situation of the**

*late* XVIII century is discussed, the situation after the Krtsanisi Battle is difficult in Georgia. Agha-Mohammad-Khan overran and burnt Tbilisi, including Catholic churches followed by difficult condition not only Georgians, but the Catholic missionaries as well. At the beginning of the XIX century, when Kartli and Kakheti kingdom ceased to exist legally, Russian Empire abolished the kingdom of Kartli-Kakheti and about ten years later the autocephaly of Georgian Orthodox Church was also abolished.

Initially, entrance of the Russian army gives the hope to the population, including Catholic Fathers for becoming peace in the country, and they were able to fulfil its mission peacefully. The developments showed that this peace was illusory. As M. Tamarashvili mentioned “Since now, no enemy can do anything against Catholic and Padres can fulfil its missions freely. This century opened the new age to Georgia and Catholics. We will see the great difference clearly from the documents above”. Such a position had its ground, as joining of Georgia to Russian by the Manifest of September 12, 1801 gave the guarantee of safety to all the religions. This is the reason for happiness of the Catholic fathers, as they could fulfil their activities peacefully. Though in 1735 according to the order of Russian government conversion to Catholicism of the Orthodox was forbidden. After annexation of Georgia by Russian this law was enacted on the territory of Georgia as well.

The expectations that “Since now, no enemy can do anything against Catholic and Padres can fulfil its missions freely” were not met neither from the political, nor religious point of view. This century brought the new era to Georgia and to Catholicism as well. Entrance of the Catholic missions to Georgia stopped in XIX century. The politics of Tsarist Russia was directed to removal of missionaries for the east. They were considered as “spies” of Europe. Tsarist politics served to strengthening of Armenian churches in the provinces of the Empire and Armenian trading companies.

**Chapter two** „*Georgian Catholics of Samtskhe-Javakheti in the second half of the XIX century*” **Paragraph one** „*Struggle of Georgian Catholics for defending national and religious rights*” describes chauvinistic politics of Russia in the XIX century and early XX century against the confessions available in Georgia. Due to Tsarist politics Catholicism had to exist in the hardest conditions in Georgia. Russia put an end to their seven centuries of activity

in Georgia. Such an approach significantly complicated the situation of Georgian Catholics, which meant that the Russian government actually declared Georgian Catholics as Armenians and forbade them to be priests with the Georgian typicon. After the accession of Samtskhe-Javakheti to Georgia, Georgians requested to switch to the Georgian typicon, and when this failed, they decided to adopt the Latin one. This was the only way they needed to protect their national identity. The progressive-minded intelligentsia of Georgian Catholics started an active struggle to restore the Georgian typicon. A number of scientists directly connect the issue of Georgian Catholicism with the national-liberation movement, because it concerned both the success of Georgian Catholicism and the protection of their national identity. **In the Paragraph two** – „Cultural and educational activities of Georgian Catholics (Establishment of Ferikoy monastery) “. The cultural and educational activity of Georgian Catholics is discussed, which is connected with the name of "Meskhetian educators", whose life and activities were completely directed to the love of the Lord and the motherland. He had to live and work far away from his motherland, under the foreign sky, who had to care and sacrifice for the safety of the motherland and the other nation. The best example of this is Petre Kharishchirashvili, through his efforts in 1861 he founded the "Congregation of the Immaculate Conception Brotherhood" in Istanbul, The Georgian Catholic monastery of Istanbul, which contributed to the European education of Georgians, the spread of literacy among Georgians in Ottoman Turkey, as well as establishment of a Georgian printing house in Istanbul, etc.

During its hundred years of existence (1861-1961), the monastery was a spiritual, cultural, educational and scientific center. A number of international, educational and scientific events were held here. Availability of the spiritual educational institutions, Georgian-French and Georgian-Greek schools (1881), Publish house (1870), Literacy promoting society among Georgians living in Ottoman Turkey (1914), the library after Akaki Tsereteli (1907) proved that cultural and educational activities of the monastery was very interesting. The monastery became the center of education for Georgian Catholics of that tie, which opened the door to young Georgians for getting education first in Istanbul and then in Europe.



**Chapter thee** – „*Georgian Monastery of Istanbul and its last prior, Father Petre Tatalashvili*”, the activities of the Father Petre Tatalashvili, the last prior of Georgian Catholic Monastery is presented.

**Paragraph One** – „*The Childhood in the Homeland*” is started by description of the biography of Petre Tatalashvili based on the family records. Life in the home village of Petre Tatalashvili, educated environment there and his family played a great role in his personal development, becoming of a public figure and Catholic believer.

In the next, **Paragraph two** – „*In Georgian Monastery of Istanbul*” discusses continuation of education by Petre Tatalashvili in Georgian Catholic Monastery in Istanbul. He was taken to get education in the age of eight to Istanbul and he had to return to his homeland just for few times by his business visits.

Father Petre got his first education in French and Latin under leadership of the Fathers of the Georgian Catholic Monastery of Our Lady’s Immaculate Conception, Alfons Khitarishvili and Benedikte Vardidze. Since September 3, 1900 he continued his study in St. Luis seminary, which he finished with excellence in 1906. At the end of August 1908, he went to Rome to study at the Greek Typicon department of the Benedictine Fathers’ College of Saint Anselmo, which he graduated with honors in 1911, majoring in philosophy and theology. He is referred as co-student of Father Shio (Batmanashvili) in the Rome archive historical material, similar to the majority of the Ferikoy school students, he decided strongly to get a degree in philosophy and theology and to go to Austria for this reason. Based on the available documents (correspondence with Mikheil Tamarashvili), the archive material demonstrates, that he was seeking an approval from the Georgian monastery prior, Father Benedikte and Mikheil Tamarashvili personally declared to Father Petre Tatalashvili about it.

In 1896 Petre Tatalashvili went to Istanbul and became a student of Mikheil Tamarashvili. According to Sh. Lomsadze, in 1896-1897 Mikheil Tamarashvili taught theology and philosophy to the students of Ferikoy Georgian school, who was able to modernize the curricula, as Tamarashvili said “There was no high level of study at our schools and I have introduced it”. This is how the relations between Tamarashvili and Petre Tatalashvili

started, as the relationship between a teacher and a student and it continued till the end of their lives.

Young Peter was ordained a deacon in 1909, and then a priest in 1912. After graduating from St. Anselmo College (1908-1911), he returned to Istanbul and since 1911 he had been the secretary of the Monastery, the responsible for educational processes.

„Petre Tatalashvili was the priest of the monastery in Istanbul and the student of Father Shio. A good organist and a good singer, a person with the best qualities for a teacher, dedicated to good deeds, reliable and honorable, a teacher with good organizational skills, who always made a good impression - this is how father Petre Tatalashvili was characterized by Rinaldo Marmara according to the materials obtained from the historical archive of the State Secretariat of Rome.

**Paragraph three** – *„The Letters from Rome”, presents the period of study at Rome by Father Petre Tatalashvili. Various material of different topic and period were found about Petre Tatalashvili in the Georgian Monastery of Istanbul. The letters from Rome are interesting from the prospective of study of European education issues (around 20 letters), which he sent to Georgian Catholic Monastery in Istanbul during his study to Anselmo's College. Father Alfons Khitarishvili and the head of the Monastery, Benedikte Vardidze are the recipients of the letters. The correspondence is interesting because it provides interesting information about the biography of Petre and the members of Georgian congregation, their European education. The letter is starting with the greetings to the priors of the monastery: "May God restore the monastery and lead it forward with his glory and for the good of our unfortunate homeland." The letters sent from Rome are characterized by modesty and respect, this pathos follows each addressee, according to the letters, the author considers the monastery as his big family, he has mastered the rules and difficulties of monastic life. He is grateful for the head of the monastery who sent him for study together with other Georgian brothers to St. Anselmo College to Rome, supported financially and covered the living costs. Petre Tatalashvili wrote in one of the letters: „I cannot live out of monastery; the dessert does not smile at me”.*

**Paragraph four** – „*Mikheil Tamarashvili, the teacher of Petre Tatalashvili*” describes relationship between Petre Tatalashvili and Mikheil Tamarashvili. In order to understand importance of Petre Tatalashvili’s personality, as a public figure, it requires to demonstrate his relationship with Mikheil Tamarashvili. It is well described in the letters dedicated to him. The majority of the letters have the private character. Despite age difference (Tamarashvili was much older than he), and there is special respect noticeable in their relationship. He always took care of him and supported young Petre during his study in Europe. It is obvious that Mikheil Tamarashvili, due to his education and high moral principles, was a great authority for the young generation of the monastery, he was loved and appreciated. On the other hand, he, without any obligations, supported the young people from the monastery and took care of them in remote Europe. It is clear from the letters how Mikheil Tamarashvili patronized the young Petre, who was sent from the Georgian monastery of Istanbul to get an education in Italy. He often visited Tamarashvili, who lives in Rome, on weekends or during holidays, or asked him to "give night shelter", and also often told stories about the school.

On October, 1910 P. Tatalashvili informed Mikheil Tamarashvili that Vardapet Nersesyan was going to publish the article against Mikheil Tamarashvili in the Armenian newspaper: „*Mr. P. Emanuel Vien (from Vienna - T.T.) Writes that we were Mkhitarists*”. “*They spoke angrily about your book, and as if Vardapet Nersesian had to write against you in the Armenian newspapers: This is a fame for you, sir, and not abuse, you have stepped Armenians on a tail*”. M.Tamarashvili’s associates, members of the Georgian Congregation, his students supported him and tried to help him as much as possible, Petre Tatalashvili's letter proves it, how he informed Father Mikheil about the expected resistance from the Armenian side, although M. Tamarashvili knew well that his activities in Europe was attentively observed by Armenians and printing of the book would be a big blow for them.

**Paragraph eight** „*The educational activities in the schools operating at the Istanbul Georgian Monastery*”. Includes the educational activities of

*Father Petre Tatalashvili.* Father Petre took leadership of the monastery educational processes with a great responsibility and full of enthusiasm at his young age. The priors of the monastery had high hopes for Peter while he was still studying in Rome. He wrote to the abbot in one of his letters: „As you have written you are going to appoint me as a teacher either in the monastery or Papaskveri: Please, wait for several weeks and what are you planning about me in September, I will be able to cope with it better, as I will have more and better learned that time”.

In the archive of the monastery the interesting documents about the curricula applied at the schools of the monastery were found. The school curricula were focused on the needs, which were important for the Monastery. The students were trained not only in the religious studies, but also in science, public translations, working in the library and archive, indicating that the development of the future staff was very important for the Monastery. It was these young people who would stay in the monastery and continue their religious, scientific or pedagogical activities.

It worths to consider, that the document is developed in 1931, this is the time, when the monastery members had no similar relationship with Georgia as before because of the political situation in the country. The number of Georgian young people from Georgia had been reduced in the monastery as well. The monastery used to continue its educational activities, took care on the education of the children of the certain part of the mixed population of Istanbul. The fact enhances its educational function. Moreover, it can be freely said, that the schools of the monastery were focused on future and peaceful life by their idea.

**The Paragraph Six,** *Petre Tatalashvili and “The history of his document”* discusses inventory and document keeping process in the monastery by Father Petre. Many documents have the inscription (Remark), in the archive. I have re-written this letter, including mistakes, to be kept in the monastery. Father Petre Tatalashvili, General Secretary M. U. Ch.

It seems, that Father Petre tried to make inventory and improve the archive during free time, though during working in the Monastery archive (due to time shortage), he found only few restored documents.

Noteworthy “The History of My Documents” By Petre Tatalashvili,

where he writes: „When I came to the monastery... I looked through the past and, in my mind, I thought about collecting and improvement of those significant information and stories, which had happened since my coming to the monastery, i.e. Since 1896, during my presence in the monastery or seminary. Indeed, I fulfilled this decision and wrote: "The date of others stories,"

**Paragraph Seven** „*The childhood revived in the short stories*”, was dedicated to the short stories written by Father Petre Tatalashvili. The memoirs of Petre Tatalashvili about his childhood are published by the name Petre Tatalati, the stories "Adventure", "On the Day of the Immaculate Conception", "Easter", "Laughter is followed by crying", "Inadvertently Bathing" given in the part of the memoirs of the „Letters from the Georgian Monastery of Istanbul". which reminded to Father Petre Tatalashvili his childhood being far from his homeland and his adventures, which he collected as little stories. It proves its surprisingly sensitive character, being homesick and love to his past childhood.

**Paragraph eight** – „*Support to Georgian Typicon*”- the importance of Georgian typicon for the members of Istanbul Georgian congregation was studied. The issue of Georgian typicon was very important for Georgian Monastery in Istanbul, both in the monastery and in Georgia as well. Father Petre Kharishchirashvili left Georgian Typicon to his monastery as a “cornerstone”. In 30s of the XX century, during this apostolic visit, Angelo Roncalli, the responsible person for the Pope commission of St. Temple, highlighted this condition and mentioned: „*I noticed the impressive common spirit in the fathers, by which they are for Georgian rite, in case the congregation will have time of flourish again. Despite, they know the fight their brothers have to overcome to protect the Georgian rites in Georgia, the difficulties for implementing their intentions, everybody still confirm that their ideal they are striving for, is to restore Georgian national rite*”.

The priests of Monastery always supported Georgian Catholics in obtaining Georgian Typikon in Georgia. Similar to all other priors of the monastery, Petre also struggled against “Armenization” and return of Georgian language and Georgian Typikon to Meskheta for his entire life. Georgian Catholics of Istanbul who had already obtained Georgian Typikon after a

great struggle for 20s of the XX century, tried to help Catholics living in Georgia in getting right of conducting rites in Georgian language. Active participation and support of Petre Tatalashvili for struggle of Georgian Catholics in Meskheta and removal of Armenian clergymen from leadership of Georgian Catholics is clear from the letters preserved in the archive of the Monastery.

In 1919 Father Petre accompanied the delegate of Pope, Antony Del Fuchs during his visit in Akhaltsikhe. The information is confirmed by the Rome historical archive material. Father Petre had sent a letter to his homeland before his visit. The letter was found in the archive material of the monastery, where Father Petre addressed to his Meskhetian colleagues. *„Father Emanuel came and informed us about your developments and problems. I am very surprised to hear about needs of the Catholics from your place about Typikon. We are working with Rome hard for Georgian Typikon and there is quite different approach. Rome promised several times, local bishop and ambassador as well. It is time to come together and make common job otherwise we are losing our future. I have not heard many positive from the visitors: He looks like armed and angry on Armenians. We will repay properly”* [

**Paragraph Nine** – *„Human resource related problems of the Monastery”, fully describes the most important problem, human resource, which faced by the monastery in 1920s, as it caused decrease in number of the monks in the monastery.* The problem related to the human resource affected the existence of the monastery. Existence of the Ferikoy monastery was much depended on the young people taken from Georgia. According to M. Papashvili, one of the trials was in 1913, when the priests of the monastery arrived personally and took young people from Samtskhe-Javakheti for study to Ferikoy monastery. In February, 1922 Father Petre Tatalashvili send a letter/circular “To the priests in Georgia who follows our rites” to Georgia from Istanbul. The recipients of the letter were Father Emanuel Vardidze in Tbilisi, Kostantine Saparashvili in Gori, Leo Apriamashvili, in the village Skra and Ioane Yeghsanov in Mozdok. Father Petre Tatalashvili addressed the priests who were in Georgia that time, for searching young people and send to Istanbul and the monastery will support them financially.

**Paragraph Ten** – *„Friendship of Petre Tatalashvili and Shalva Vardidze”, is dedicated to the relationship of Petre Tatalashvili and father Shalva*

*Vardidze*. They arrived to Istanbul Georgian monastery to get education at the same time, in 1896. Shalva Vardidze was 5 years older than Petre (he was born in 1883). Father Petre and Father Shalva took care on the education of young people in the monastery. On one hand, they were the children of the same village, they took care on each other and be friends in their business and personal relationship. There many photos where father Petre and Father Shalva are together with their students in the archive of the monastery. It was father Shalva who helped him to send letters, church items (beads), to the parents of Father Petre, his father Stefane Tatalashvili. Though father Shalva had the life full of adventure, but later on he was completely dedicated to the science and politics. Many important things were implemented in the monastery for the benefit of his homeland by his leadership. 1911 Shalva Vardidze established Georgian club in Istanbul and Ottoman government had adopted its statute without amendment. In Georgian club the program for the Society of the Literacy Spreading among Georgia. Shalva Vardidze led the society himself.

In 1940s Shalva Vardidze was exiled from Turkey, then he continued his activities in Lebanon, in the Saint-Jozef University. That time, during this hard period he had the friend and soul-mate, Father Petre Tatalashvili, with whose support (there is the documentary material, the correspondence of Petre Tatalashvili with the Cardinals in Rom, to the ambassadors of France, Italy to support Father Shalva). He escaped from Turkish prison and continued his activities in Lebanon, where he died on December 20, 1958, in the shelter for the elderly priests at the Christ Cross Monastery. He was buried in the Olive Cemetery of Latins, in Beirut city

**Paragraph Eleven – „*The Celebrations of Ferikoy*”,** dedicated to the great celebration organized by the monastery. There was a special tradition of celebrating several dates in the Georgian Monastery of Istanbul. It was “St. Nino’s Day” in January and “The Memorial Day of St. Mary”. Those celebrations had multiple purposes. On one hand, it had a religious nature, but on another hands, it was the reason for coming together of Georgians.

The fathers of the monastery paid special attention to organizing different events. The invitations sent by Father Petre Tatalashvili makes clear their importance, as the recipients of the invitation are the colonel of the

660th Infantry Regiment of France, the Commander in Chief, Admiral of France Marine Forces, Wander, the Admiral Gaetano of the papal warships, who were invited to the Ferikoy monastery of Our Lady Lourdes and asked to have the flags of France and Italy during the ceremonies.

These are the official invitation letters for the high-ranking officials of France written at highly academic way and according to the diplomatic etiquette, in Italian and French.

I think, such traditions and attitude played an important role not only from the religious, but also from the political perspective, moreover, the attitude of the country was changing towards cultural and religious values. Actually, those events had an international nature and supported not only to promotion of the Georgian culture and Christian religious, but also it served as a peace and national message to the rest of the world.

**Paragraph twelve** „*The members of the Istanbul Georgian Monastery congregation of the XX century*”, presents the members of Georgian congregation. There were several documents in the archive introducing the members of the Georgian congregation in the certain period. The information is not new but we consider to present in the form of the documents, which was periodically listed by Father Petre Tatalashvili and included in the mentioned documents.

**Paragraph thirteen** – „*Father Petre, a confessor and a teacher*” presents Father Petre as a confessor and a teacher. It is important to demonstrate the relationship with his student and spiritual son, Mikheil Tarkhnishvili. Cooperation of a teacher and a student was continued in the monastery and after student's leaving abroad. In Georgia, in the Mikheil Tamarashvili Personal Fund at the Art Palace we came across the business letter of Petre Tatalashvili. The letter written to Mikheil Tarkhnishvili in 1956, about sending of the required material for six singers and transfer of money, was found on the visit card. A little letter at one glance, enables us to understand the relationship between a teacher and a student. Mikheil Tarkhnishvili attended the course of philosophy with direct supervision of Father Petre Tatalashvili, but it should be noted, that in addition to their relationship as the responsible person for the education and a teacher, they had deeper



and long-term cooperation, as it continued even after Mikheil Tarkhnishvili had left for Europe to study. The letter of Mikheil Tarkhnishvili was found in the archive material of the monastery, where he addresses with warmest regards from Rome to his teacher, wishes Merry Christmas and happy New Year and asks for mentioning him in the prayers. All above mentioned shows their non-stop and warm relationship.

Mikheil Tarkhnishvili is not the only example of Father Petre's and his students' warm relationship. The letters of Vasil Sadatierashvili to Father Petre Tatalashvili are also noteworthy. He was the nephew of one of the priors of the monastery, Shio Batmanashvili, who went to Istanbul very young to get an education. Father Petre Tatalashvili and Father Shalva Vardidze were his teachers. He recalls Father Petre as the strict teacher, though later, their relationship became warmer and sensitive. Several letters prove it. They did not forget their respectful teacher even they had left Istanbul. In June, 1922 he used to congratulate Father Petre with the Day of his protectors, St. Petre and Pavle and asked to send the notes of the Glory, missed Georgian songs, he was waiting the music notes from his teacher. The poems and greeting cards made by Vaso Sadatierashvili, Siko Khojovanashvili and Ioseb Tatoshvili were found in the monastery archive dedicated to their teacher, Father Petre in 1914. The poems have the preface „The group of St. Nina school congratulate with the day of St. Peter and Paul to the respectful Father Petre Tatalashvili and his brother Pavle”. The poem is started with mentioning of the founder of Istanbul Monastery founder, Petre Khari-shchirashvili, the lines give the brief story of construction of the monastery, it is rhymed that Father Petre Tatalashvili, who serves in the mentioned monastery, is the prominent teacher for them.

**Paragraph fourteen** – „*The Last Prior of Georgian Monastery in Istanbul*” describes the last years of Petre Tatalashvili's life, as the lasts prior of the Monastery, the economic condition of the monastery, which became especially hard in the 50s of XX century and became serious.

## Conclusion

Catholicism has the century of 8 centuries. Georgian-European Relationship was revealed in the activities of the European Missionaries of XIII-XVIII century. Various missions entered to Georgia that time, such as Franciscan, Dominican, later Theatine and Capuchin missions.

The goal of the Vatican was to increase its influence sphere, therefore, joining of Georgian church to the Roman Catholic Church had a great importance for them. The Pope John XXII moved the Catholic episcopal chair in Smyrna (Turkey) to Tbilisi in 1323.

Georgian kings tried to use the governance of Pope for struggling against external enemies in order to ensure support of the European Catholic countries. They understood well, that the Catholic missionaries were supported by Pope, one of the powerful centers of the Western Europe, with the greatest political influence. The politics of supporting Catholicism actually aimed strengthening of diplomatic relationship. Church and kings do not spread of Catholicism.

The goal of the Vatican was to expand the sphere of influence, so they gave a great importance to the joining of the Georgian Church to the Roman Catholic Church. Pope John XXII moved the Catholic episcopal chair from Smyrna (Turkey) to Tbilisi in 1323.

The kings of Georgia tried to use the power of the Popes in the fight against their external enemies to ensure the support of the Catholic countries of Europe. They were well aware that the Vatican, one of the most influential political centers in Western Europe, was behind the Catholic missionaries. The policy of supporting Catholicism was actually aimed at diplomatic relations with Catholic countries. The church and the kings did not prevent spread of Catholicism, although they were not in a hurry to follow many calls of the Popes for convert to Catholicism. The goal of the Georgian kings was military, political and financial help from Europe, that's why they allowed European missionaries to work freely in Georgia. The protection of the identity of the Orthodox Georgian Church by the authorities and church prior of Georgia appeared at the Ferrara-Florence Council, when Georgians refused to sign the decision of the meeting, left Ferrara and returned to their

homeland.

In the 19th century and the end of the 20th century, Catholicism in Georgia had to exist in very difficult conditions. The Russian Tsar policy aimed at expelling missionaries from the East. Russia put an end to the seven-century-old work of European missionaries. In the 19th century, the entry of Catholic missions into Georgia was stopped, because Tsarist Russia considered them "spies" of Europe.

After expelling European missionaries from Georgia, the condition of Catholics became even worse, especially, in Samtskhe-Javakheti. Russian Tsarism declared Muslim Georgians as Turks and Catholic Georgians as Armenians in newly returned Akhaltsikhe province. The service in Georgian Catholic churches were not permitted in their native language and it was forcedly substituted by Armenian. All mentioned caused strong dispute between Georgian and Armenian clergymen in Samtskhe-Javakheti region and fair protest of Georgians, as change of typicon language aimed firstly, Armenianization of Georgians. In different documents Georgians are referred as Armenian Catholics. Unfortunately, the term denoting belief was turned into the name of the nationality and origin. Armenian clergymen had started proving that there was no Georgian Catholics. Progressive society of Samtskhe-Javakheti opposed to it and started fighting for recovery of Georgian typicon inside and outside of the country. Meskhetian educators started movement for obtaining Georgian typicon and it became the part of national-liberation movement. They started national awareness raising of the population. Meskhetian public figures were doing their best to highlight problems of Georgian Catholics through Georgian press. Two groups were involved in Georgian-Armenian polemics, one on place, in Samtskhe-Javakheti and another in Constantinople (Istanbul). **Ivane Gvaramadze** led this struggle in Georgia, while **Father Petre Kharishchirashvili** and the Georgian congregation established by him did in Constantinople and **Mikheil Tamashvili** led in Europe.

The contribution of the priors of Istanbul Ferikoy monastery is great to maintenance of Georgian national self-consciousness and Georgian language, in making Georgian common affairs, supporting to Georgian culture

and education development. It was the most important mission of the monastery, fulfilled by the fathers perfectly for their nation and country. Father **Petre Tatalashvili's** work served to this great goal, who inherited it from their "founder", Father Petre Kharishchirashvili and fulfilled it with honor.

The activities of the monastery priors destroyed the stereotype of that period about identify of Orthodox belief and being Georgian. During that period, the part of Georgians was forcedly converted into Muslim, another part became Catholics. Georgian Catholics were called "French", while Muslim Georgians used to be referred as "Tatars". It was added by declaring the Georgian Catholics as "Armenians", it means that the term denoting religion was determining an origin. During that time, Father Petre Kharishchirashvili and his congregation give the example to the nation of love to his motherland, unselfish service, high national consciousness regardless belief.

The practical value of the paper is defined by the fact that study of the documentary material in the archive of Georgian Monastery gave us possibility to disclose the name of the person who did a great job for Georgia outside of the country, on the foreign land. Doing little things, he served to common Georgian, common national affairs and took care on his part of Georgia not only from Istanbul, but from Europe as well. The works of Mikheil Tamarashvili and other Fathers are also good example for it. The role of the Monastery priors is great in strengthening national consciousness and national spirit of Georgians. They supported to development of Georgian culture and its promotion to foreign land. The precious Georgian cultural heritage has been preserved due to fathers of the Istanbul Georgian monastery, which still maintains its importance and continues educational and scientific activities with support of the **Zazadze** Family living in Istanbul. The scientist who are interested in the documents preserved in the monastery archive have possibility to implement interesting and important researches based on the unique material.

The study includes the activity of Father Petre Tatalashvili as a secretary of the monastery, the responsible person for the educational processes and later on, as a prior of the monastery.

Georgian Monastery in Istanbul and clergymen serving in the monastery played a great role in formation of Petre as public figure. He continued study in the school operating at the Georgian Catholic Monastery in Istanbul with support of Benedikte Vardidze. Mikheil Tamarashvili contributed a lot to personal development of Petre Tatalashvili and continuation of study in Europe. After return from Europe, he was trusted to be a secretary of the monastery and the responsible person for the education processes when he was very young and we think that he fulfilled his job very well. His educational activities in Istanbul Georgian Monastery are very important. The preserved material in the monastery fund proves it.

It is also noteworthy, that all the generations of the monastery, including Petre Tatalashvili continued activities inherited from Petre Khari-shchirashvili, they take care about Georgians living throughout entire Turkey, the Georgians who were seeking asylum in Turkey, they grew them up and give education to the young people giving way to continue study in Europe.

The schools of the monastery were focused on getting to know the history and cultural characteristics of the country, which has an impact on the development of patriotic and moral feelings in the youth. It can be said that the monastery was the best center of tolerance, mutual respect, education and upbringing of Georgians. The schools of the monastery were oriented on introducing and learning of the country's history and cultural values, playing an important role in development of the patriotic and moral feelings of the youngsters of that time. It can be said, that Georgian monastery was the best centers for tolerance, respect and development.

Father Petre Tatalashvili was actively involved in the activities of promoting literacy among Georgians in Istanbul.

The priests serving in the monastery were always supporting to the struggle for returning Georgian typicon in Georgia, similar to all the priors, Petre was struggling for Georgian language and typicon in Meskhети for his entire work. The letters preserved in the monastery is the proof for the active participation and support of Father Petre Tatalashvili in solution of the problems of Georgian Catholics in Meskhети. Due to this reason, he followed to the representative of the Pope from Istanbul to Georgia and participated

in solution of the most important problem for the Georgian Catholics, in returning of Georgian language during the service in the churches.

It worths to note that organizing of the grandiose celebrations by Father Petre Tatalashvili in the Ferikoy monastery was kind of continuation of existing traditions in the monastery. Such attitude, played a crucial role only from the religious point of view, but also from political perspective for that period. Ferikoy monastery was a linker not only Georgians disseminated in Turkey but also for many migrated Georgians from Georgia. Moreover, attitude of the country was changing towards Georgian cultural and religious values. Actually, these celebrations were turned into the international ones and supported not only to promotion of Georgian culture and Christian religion., but it was peace and national message to the rest of the world.